

RUS DİPLOMATİK BELGELERİNDE BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA TÜRK-RUS İTTİFAKINA DAİR GÖRÜŞMELER

Dr. Öğr. Üyesi Eray BAYRAMOL*

Öz

Almanya'nın Osmanlı Devleti'ne, Birinci Dünya Savaşı'na derhal girmesi yönünde gerçekleştirdiği baskıdan dolayı Rusya, Türk Devleti'nin tarafsızlığını devam ettirmesi için Osmanlı Devleti ile müzakereler gerçekleştirme kararı aldı. Rusya Dışişleri Bakanlığı'nun girişimleri neticesinde başlayan görüşmelerde Rus tarafını İstanbul Büyükelçisi Mihail Nikolaeviç Giers ile Büyükelçilikte askerî ataşe olarak görev yapan General Maksim Nikolaeviç Leontev temsil etti. Müzakereler devam ettiği sırada Enver Paşa tarafından Rusya'ya ittifak teklif edildi. Bu teklifle birlikte Birinci Dünya Savaşı'nın ilk günlerinde Türk-Rus ilişkileri farklı bir boyut kazandı.

Çalışmanın amacı Birinci Dünya Savaşı'nda Türk-Rus ilişkilerini, düşman iki devletin ittifak girişimleri çerçevesinde ele almaktır. Çalışma, İttihat ve Terakki Hükümeti'nin Almanya ile gerçekleştirdiği ittifakın bir tercihten değil mecburiyetten kaynaklandığını ve Enver Paşa'nın, Almanya ile İttifak Antlaşması'nın imzalandığı günlerde Rusya'ya ittifak teklifinin bu mecburiyetten kurtulmak için atılan bir adım olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışma, ittifak konusunda Rusya ile Osmanlı Devleti arasında yapılan görüşmelerle ilgili Rusya Dışişleri Bakanlığı ve Rusya'nın İstanbul Büyükelçiliği ile diğer ülkelerdeki misyonları arasında yapılan yazışmaları içeren diplomatik belgeler kullanılarak gerçekleştirildi.

Anahtar kelimeler: Osmanlı Devleti, Rusya, Almanya, Birinci Dünya Savaşı, İttifak.

Negotiations On Turkish-Russian Alliance In The World War I In Russian Diplomatic Documents

Abstract

Russia decided to negotiate with the Ottoman State in order to maintain the neutrality of the Turkish State, due to Germany's pressure on the Ottoman

Geliş Tarihi: 25 Mayıs 2021 - Kabul Tarihi: 11 Haziran 2021.

Atıf Bilgisi: Eray Bayramol, "Rus Diplomatik Belgelerinde Birinci Dünya Savaşı'nda Türk-Rus İttifakına Dair Görüşmeler", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt: 129, Sayı: 254, İstanbul 2021, s. 43-72.

* Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, eray.bayramol@alanya.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-1979-0271.

State to enter the war immediately. The Russian side was represented by Istanbul Ambassador Mihail Nikolaeviç Giers and General Maksim Nikolaeviç Leontev, who served as a military attaché at the Embassy, at the meetings that started as a result of the initiatives of the Russian Foreign Ministry. An alliance was offered to Russia by Enver Pasha during the negotiations. Turkish-Russian relations gained a different dimension with this offer in the first days of the First World War.

The aim of the study is to examine the Turkish-Russian relations from a different perspective within the framework of the alliance attempts of the two enemy states in the First World War. The study is significant since putting forward the thesis that the alliance of the Union and Progress Government with Germany was not a choice but an obligation, and Enver Pasha's alliance offer to Russia, on the days of the Alliance Agreement with Germany was signed, was a step taken to get rid of this obligation. The study was carried out using diplomatic documents containing correspondence among the Russian Ministry of Foreign Affairs, the Russian Embassy in Istanbul and its missions in other countries, regarding the negotiations between Russia and the Ottoman Empire on the alliance. These documents are remarkable in terms of revealing the goals and policies of the Russian Foreign Ministry regarding the Ottoman State before the First World War.

Keywords: Ottoman State, Russia, Germany, World War I, Alliance.

Giriş

Balkan Savaşları'ndan sonra ortaya çıkan konjonktür, Balkan devletlerinin yanı sıra Avrupalı büyük güçleri de memnun etmedi. Osmanlı Devleti'ni yıkmak ve topraklarını paylaşmaya yönelik hedefler aynı zamanda Birinci Dünya Savaşı'nın nedenleri oldu. Yaklaşmakta olan büyük savaşın farkında olan Osmanlı Devleti, müttefik arayışlarına girdi. İlk başvurduğu devlet, geçmişte müttefiki olan İngiltere idi. İngiltere'ye bildirdiği ittifak teklifine olumsuz yanıt aldı. İttifak teklifinde bulunduğu diğer devlet Fransa oldu. Tıpkı İngiltere gibi Fransa'dan da olumsuz yanıt alan Osmanlı Devleti, özellikle askeri konularda uzun süredir işbirliğinde bulunduğu Almanya ile yakınlaşma kararı aldı. Bununla birlikte Almanya, Birinci Dünya Savaşı öncesi Osmanlı Devleti ile ilişkilerini yoğunlaştırdı ve Türk-Alman ittifakı için çaba sergiledi. Gerçekleşen görüşmeler neticesinde 2 Ağustos 1914 tarihinde iki ülke arasında gizli bir İttifak Antlaşması imzalandı.

Almanya'nın Osmanlı Devleti ile oluşturduğu işbirliği Rusya'yı büyük bir korkuya sevk etti. Boğazların Rusya'nın hâkimiyetine geçme ihtimalini tehlikeye düşüren bu durum karşısında Rusya çeşitli stratejiler geliştirdi. Esasında Rusya, Boğazlar konusunda Almanya ile çok eskiden beri müzakereler yürütmüştü. İstanbul Boğazı'nın işgal hakkının yalnızca Rusya'ya ait olduğu hususunda I. Wilhelm'den itibaren çeşitli girişimlerde bulundu.¹ Bir taraftan Balkan bloğu kurmaya çalışırken diğer taraftan Türkiye'yi savaşta tarafsız kalması için ikna etmek istedi. 26 Şubat 1914 tarihinde Sergey Sazonov'un Fransa'daki Rus Büyükelçisi İzvolskiy'e gönderdiği 86 numaralı telgrafta Bo-

¹ Azad Ağaoğlu, *Cihan Harbi'nin Eşiğinde Rusya'nın Doğu'daki Hedefleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2020, s. 91-92.

ğazlar meselesinde asıl isteklerinin, savaşta ve barışta Boğazların Rus gemilerine açık olması olduğunu belirtti. Ayrıca Osmanlı Devleti son yıllarda Rusya'nın ticaretine ciddi darbeler indirmişti. Ruslara göre Osmanlı Devleti, Rusya'yı Almanya ile birlikte Karadeniz'e hapsetmek istiyordu.² Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında gerçekleşen yakınlaşma da Rusya'yı rahatsız etmekteydi. Rusya'nın İstanbul Büyükelçisi Mihail Giers tarafından 25 Haziran 1914 tarihinde Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Sazonov'a gönderilen telgrafta Rusya'nın bu konuda duyduğu rahatsızlık ortaya konulmuştu ve Avusturya ile Osmanlı Devleti arasında gerçekleşen yakınlaşmanın önlenmesi için Rusya'nın sert tedbirler alması gerektiği belirtilmişti.³ Bu tehlikenin önüne geçebilmek amacıyla Osmanlı devlet adamlarıyla çeşitli görüşmeler gerçekleştirildi. Tarafsızlık hakkında başlayan bu görüşmeler bir süre sonra Birinci Dünya Savaşı'nda Türk-Rus ittifakını gündeme getirdi. Ancak hem tarafsızlık hem de Türk-Rus ittifakı karşısındaki en önemli engel Almanya idi.

Enver Paşa'nın, Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmeden hemen önce Rusya'ya ittifak teklifi, Türk Devleti'nin kayıtsız ve şartsız Almanya tarafında yer aldığına dair yorumlara ve eleştirilere de bir cevap niteliğindedir. Ayrıca bu teklif Almanya'nın, Osmanlı Devleti'nin vakit kaybetmeden savaşa girmesi yönündeki baskılarını dengelemek amacı da taşıyor olabilirdi. Nitekim, Osmanlı Devleti ile Almanya arasındaki İttifak Antlaşması'nın gizli tutulması, Rusya ile müzakere hususunda Osmanlı Devleti'nin elini rahatlatan etkenlerden biri olmuştu.

Bununla birlikte, çalışmada ana kaynak olarak istifade edilen Çarlık Rusya'sı Dışişleri Bakanlığı'na ait diplomatik belgeler incelendiğinde, Rus tarafının Osmanlı Devleti ile ittifak konusunda ikiye bölündüğü de görülmektedir. Rusya'nın İstanbul Büyükelçisi Giers ve Büyükelçilikte askeri ataşe olarak görev yapan General Leontev'in, Osmanlı-Rus ittifakının gerçekleştirilmesi yönündeki ısrarlı telkinlerine rağmen Rusya Dışişleri Bakanı Sazonov'un, Enver Paşa'nın teklifine olumsuz yaklaşması Rus Devleti içinde de ciddi tartışmalara neden oldu. Netice itibarıyla Rusya, Birinci Dünya Savaşı'nda müttefiklerinin söz verdiği yardımları alamaması nedeniyle savaştan ayrıldı ve yıkıldı.

1. Türk-Rus İttifakında Almanya Faktörü

Esasında II. Abdülhamit döneminde Jön Türkler, iktidara geldikleri ilk yıllardan beri İngiltere ve Fransa ile işbirliği yapmanın yollarını aradılar. 1908 yılında Meşrutiyet ilan edilirken ortaya koydukları ana hedef, Osmanlı Devleti'ni büyük güçlerle eşit konuma getirmektir. İlk görüştükları devlet, İngiltere oldu. Bunun sebebi, Almanya'nın II. Abdülhamit'i desteklemesiydi. Hatta İttihatçılar, II. Abdülhamit döneminde ülke içinde belirli bir etkiye kavuşan Almanya'nın bu etkisini kırmak için mücadeleye giriştiler. Bu mücadelede belirledikleri strateji, İngiltere'nin desteğini sağladıktan sonra Fransa ve Rus-

² Mihail Nikolaeviç Pokrovskiy, *Tsarskaya Rossiya i Voyna*, Gosudarstvennoe İzdatelstvo, Moskva 1924, s. 37.

³ Eray Bayramol, "Rus Diplomatik Belgelerine Göre Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin İttifak Devletleri'ne Katılışı", *Türkbilgi*, Sayı: 38, Güz, Ankara 2019, s. 101.

ya'yı da kendi taraflarına çekmekti. Ancak Balkan Savaşları'nda İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne destek vermemesi ve Edirne'nin Bulgarlara terk edilmesi yönündeki tavsiyesi üzerine İttihatçılar, İngiltere ile olan ilişkilerini sonlandırdılar. Ardından ittifak meselesinde Rusya ve Fransa'ya yöneldiler. Ancak Alman baskısı şiddetini arttırdı ve buna bağlı olarak İttihatçılar, II. Abdülhamit döneminde düşman gördükleri Almanya'ya yaklaşmak zorunda kaldılar. Böylece Birinci Dünya Savaşı öncesinde Alman etkisi Osmanlı Devleti üzerinde yeniden belirmeye başladı.⁴

Balkan Savaşları'ndan yenilgiyle ayrılan Osmanlı Devleti, ordusunu modernize etmek amacıyla Almanya ile yeni bir anlaşma yapmak istedi. Osmanlı Devleti'nin İngiltere ve Fransa ile gerçekleştirdiği alımlar, bu işbirliği neticesinde Almanya ile yapılacaktı. Haziran 1913 tarihinde yeni bir Alman askerî misyonunun Osmanlı Devleti'ne gönderilmesi hususunda iki ülke arasında anlaşma gerçekleştirildi. Bu sırada Harbiye Nazırlığı görevine getirilen Enver Paşa, Almanya'ya bir ziyaret gerçekleştirerek askerî işbirliğinin ayrıntılarını görüştü. Görüşmeler neticesinde General Otto von Liman Sanders'in, askerî misyonun başkanı seçilerek İstanbul'a gönderilmesi kararı alındı. Sanders Misyonu⁵ olarak adlandırılan bu misyona Liman von Sanders'in başkan olarak atanması Rusya'da yankı uyandırdı. Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Sazonov,⁶ bu atamayla birlikte Osmanlı Devleti içindeki dengelerin Almanya lehine değişeceğinin farkındaydı. Bu sebeple, Sanders Misyonu'nun etkisini kırmak üzere birtakım girişimlerde bulundu. Ayrıca müttefikleri olan İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı Devleti'ne mali ambargo uygulanması hususunda taleplerini iletti. Bununla da yetinmeyerek Erzurum'un, Boğazlara hâkim olabilmek amacıyla da Trabzon, Samsun ve Kilyos'un işgal edilebileceği tehdidinde bulundu. Başarılı olamayınca Alman nüfuzunun, Osmanlı Devleti'nde ve Osmanlı Devleti'nin hükmettiği coğrafyada hâkim konuma gelmesini önlemek amacıyla Türk Devleti ile ittifak kurmanın yollarını aramaya başladı.⁷ Fakat bu kolay olmayacaktı. Almanya faktörü, Rusya'nın önünde ciddi bir engeldi. Rusya Dışişleri Bakanlığı'na ait raporlarda Alman tehdidi uzunca bir süre dile getirildi. Rusya'nın İstanbul Büyükelçisi Mihail Giers⁸ tarafından

⁴ Cenk Reyhan, "Türk-Alman İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı (1878-1914)", *Belleten*, LXIX/254, Ankara 2005, s. 232-234.

⁵ Resmî adı Heyet-i İslahiye-i Askeriye olarak adlandırılan bu misyon, yaygın bir şekilde Sanders Misyonu olarak bilinmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mesut Uyar, "Sanders Askerî Yardım Misyonu 1914-1918", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 30, Yıl: 15, Güz, Ankara 2019, s. 30.

⁶ Rus devlet adamı. 1904-1906 yılları arasında Londra'da Elçilik Danışmanlığı görevinde bulundu. 1906-1910 yılları arasında Vatikan Diplomatik Temsilcisi görevine getirildi. 1910-1916 yılları arasında Rusya Dışişleri Bakanı olarak görev yaptı. 1917 yılına kadar Londra Büyükelçiliği yaptı. *Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne, Tsentral Arhiv*, Gosudarstvennoe İzdatelstvo, s Predisloviev M.N. Pokrovskogo, Leningrad 1926, s. 299.

⁷ Stanford J. Shaw, *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu Savaşa Giriş*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 13-19.

⁸ Rus diplomat. 1902-1912 yılları arasında Bükreş Orta Elçisi, 1912-1914 yılları arasında İstanbul Büyükelçisi ve 1915-1917 yılları arasında Roma Büyükelçisi olarak görev yaptı. *Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne, Tsentral Arhiv*, Gosudarstvennoe İzdatelstvo, s Predisloviev M.N. Pokrovskogo, Leningrad 1926, s. 298.

Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Sazonov'a 3 Ağustos 1914 tarihinde gönderilen telgrafta Giers, Sadrazamın kendisine ve Fransa Büyükelçisi'ne verdiği bilgilerden bahsetmekteydi. Bu bilgilere göre Enver Paşa, Alman subaylara, istedikleri takdirde Osmanlı ordusundan ayrılacaklarını bildirmişti. Fakat Liman von Sanders, subayların Türkiye'de⁹ kalması yönünde Berlin'den talimat almıştı. Bu emir, Rusya ile Osmanlı Devleti'ni çatışmaya sokabilirdi. Ayrıca Enver Paşa'nın, Almanları Osmanlı ordusunda tutmasının en önemli sebebi Rusya'ya duyduğu güvensizlikti.¹⁰

Almanya ile Osmanlı Devleti arasındaki geçmişten beri süregelen askeri işbirlikleri Rusya tarafında rahatsızlık yaratmıyordu. Bu işbirlikleri Rusya'nın Doğu Politikası'nda¹¹ sorun teşkil edecek içerikler barındırmıyordu. Fakat Birinci Dünya Savaşı öncesi gerçekleşen Türk-Alman ittifakı Türk ordusunu güçlendirmeye yönelik olduğundan Rusya'nın Doğu Politikası'nı derinden etkileyebilecek potansiyele sahipti. Bu sayede Almanya, Osmanlı Devleti üzerinde konumunu güçlendirerek nüfuz elde edebilecekti. Ortaya çıkan bu yeni durum, Rusya'nın Doğu Politikası çerçevesindeki tüm hedeflerini tehlikeye sokmaktaydı. Bu sebeple Türk-Alman ittifakını engelleyebilmek için bütün gücüyle mücadele etti. General Liman von Sanders başkanlığında İstanbul'da Sanders Misyonu'nun kurulmuş olması sebebiyle Rusya Başbakanı Vladimir Kokovtsov Berlin'e bir ziyaret gerçekleştirerek İstanbul'daki bu Misyonun zayıflatılması ya da İstanbul'dan Anadolu'ya taşınması teklifinde bulundu. Bu teklif Alman İmparatoru tarafından kabul edilmedi. Bu gelişmeden sonra Rusya'nın elinde kalan tek seçenek Türkiye ile anlaşmaktı.¹²

Savaşın ayak seslerinin Avrupa'da daha fazla duyulmaya başlanması üzerine Almanya, Osmanlı Devleti'nin desteğini kazanmak hususunda gerçekleştirdiği girişimlere hız verdi. Almanlara göre 300 milyonluk İslam dünyası savaşta büyük bir avantaj sağlayabilirdi. Bu sebeple Osmanlı Devleti'nin halifelik makamını, kendi lehlerine avantaja çevirebilirlerdi. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin vereceği destek Almanya'yı Avrupa'da İtilaf Devletleri'nin ablukasından kurtaracaktı. Boğazların kontrolünün Osmanlı Devleti'nde olması sayesinde Rusya'nın müttefikleriyle olan bağı kesilecek ve Rusya güneyden tehdit altında tutulacaktı. Cihat ilanı ile Hindistan ve Mısır'daki Müslümanlar İngiltere'ye karşı ayaklandırılacak ve Büyük Britanya baskı altında tutulacaktı. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi Almanya açısından büyük

⁹ Rus diplomatik belgelerinde "Osmanlı" adı yerine "Türkiye" adı kullanılmıştır. Belgelerin içeriğini ve özgünlüğünü muhafaza etmek amacıyla makalede "Türkiye" adı tercih edilmiştir.

¹⁰ *Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voynе, Tsentr Arhiv, Gosudarstvennoe İzdatelstvo*, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 618, (Rusya ve Türkiye Kısmında, No: 7), Leningrad 1926.

¹¹ Rus Devleti kurulduğundan itibaren hedefi, "Tsargrad-Çargrad"ın yani İstanbul'un Rusya tarafından ele geçirilmesiydi. Rusya'nın siyasi, ekonomik ve kültürel meselelerinin Rus Devleti'nin lehine sonuçlanması meselesinde Rusya, İstanbul'un ele geçirilmesi idealini daima merkeze koydu. İstanbul'un Ruslar tarafından alınmasıyla birlikte Boğazlar vasıtasıyla Akdeniz üzerinden Doğu'nun kapısı aralanacak ve Rusya tüm Doğu'ya hâkim olacaktı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşı'na Kadar Türk-Rus İlişkileri (1789-1919)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 1-4.

¹² Carl Mühlman, *İmparatorluğun Sonu 1914*, çev. Kadir Ton, Timaş Yayınları, İstanbul 2009, s. 34.

bir önem arz etmekteydi. Bu sebeple Almanya ile Osmanlı Devleti arasında ittifaka dair görüşmeler başladı. Netice itibarıyla 2 Ağustos 1914 tarihinde gizli bir İttifak Antlaşması imzalandı.¹³

Bununla birlikte Rusya, Osmanlı ordusundaki Alman subaylarının durumuyla ilgili çeşitli girişimlerde bulunma kararı aldı. Rusya'nın İstanbul Büyükelçisi Mihail Nikolaeviç Giers, Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Sazonov'a gönderdiği 5 Ağustos 1914 tarihli telgrafta Rusya'nın İstanbul Büyükelçiliği'nde askeri ataşe olarak görev yapan General Maksim Nikolaeviç Leontev'in¹⁴ Enver Paşa'yı ziyareti ile ilgili bilgiler verdi. Telgrafta belirtildiğine göre, Alman subaylarının durumu hakkında Enver Paşa, dünyadaki siyasi konjonktür tam olarak netleşmeden bu subayları Osmanlı ordusundan gönderemeyeceğini belirtmişti. Ayrıca seferberlik zamanında Alman subayları ülkeden göndermenin orduya zarar vereceğini düşünmekteydi. Almanya'nın, subaylarını Türk ordusunda tutmasındaki esas neden olarak da Türkiye'yi kendi tarafına çekmek olduğunun farkındaydı. Ancak Enver Paşa, ülkesinin sadece kendi çıkarlarına göre hareket edeceğini bildirmişti. Almanya'nın Osmanlı Devleti ile ilgili amaçlarına ulaşamayacağını da ekleyerek, ittifak ile ilgili 628 numaralı telgrafta bahsi geçen hususlar gerçekleşirse Almanlara, “*artık düşmanınız ve ülkeyi terk etmenizi rica ediyorum*” diyerek Almanları Osmanlı Devleti'nden uzaklaştıracaktı.¹⁵

Almanlara göre, Osmanlı ordusunun içinde bulunduğu durum, Almanya'nın Osmanlı Devleti'nde kalması yönünde bir gereklilik ortaya çıkartmaktaydı. Nitekim, 1914 Temmuz ayında Liman von Sanders öncülüğünde İstanbul'da gerçekleştirilen resmigeçit töreninde birlikler göz doldürmüştü. Tüm diplomatik temsilciler bu durumdan etkilenmişlerdi. Ancak gerçek bunun tam tersiydi. Çünkü bu resmigeçit töreni seçme birlikler ve toplama silahlarla gerçekleştirilmişti. İstanbul dışındaki ordunun durumu, Birinci Dünya Savaşı öncesinde hâlâ çok yetersizdi. Osmanlı Devleti'nin bu manada kendisine muhtaç olduğunu düşünen Almanya, bu durumdan istifade ederek sadece orduda değil, devletin her birim ve kademesinde etkili olmaya başladı. Böylece Osmanlı Devleti'nde Alman nüfuzu artmaya başladı.¹⁶

Bu sırada İstanbul'da görev yapan İngiltere Büyükelçisi Louis Mallet de Osmanlı Devleti'nin mutlaka Almanya ile birlikte savaşa dâhil olacağı görüşündeydi. Osmanlı Devleti'nin, tarafsız kalacağını ifade etmesine rağmen kararında tutarlı davranması güçtü. Büyükelçiye göre Enver Paşa Almanların etkisindeydi ve orduyu Almanlarla birlikte savaşa sokma niyetindeydi. Bununla birlikte Louis Mallet, Osmanlı Devleti'nde savaş taraftarlarının güçlü

¹³ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Cilt: 9, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 379-381.

¹⁴ Rus General. 1913-1914 yılları arasında Rusya'nın İstanbul Büyükelçiliğinde askeri ataşe olarak görev yaptı. *Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voynе, Tsentr Arhiv, Gosudarstvennoe İzdatelstvo*, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, Leningrad 1926, s. 298.

¹⁵ *Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voynе*, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 629, (Rusya ve Türkiye Kısmında No: 10).

¹⁶ İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, Kronik Yayınları, İstanbul 2018, s. 109-110.

olmalarına rağmen uzun zamandır Osmanlı Devleti'nin savaşa girmemiş olmasını hayretle karşılamaktaydı. Üstelik Osmanlı Devleti'nin iki savaş gemisine İngiltere el koymuş¹⁷ fakat buna rağmen Osmanlı Devleti savaşa yine de dâhil olmamıştı.¹⁸ Tarafsızlık hususunda direnen Osmanlı Devleti, o günlerde hâlâ Rusya ile ittifak konusunda görüşmelere devam etmekteydi. Enver Paşa'nın Almanlarla İttifak Antlaşması yaptığı hâlde savaşa girmemesi ve Rus Askerî Ataşesi General Maksim Nikolaeviç Leontev ile görüşmelere devam etmesi, Rusya ile ittifak meselesini gündeminde tuttuğunu göstermekteydi.

Türk-Alman İttifak Antlaşması yapılmadan çok kısa süre önce 27 Temmuz 1914 tarihinde Rusya, Osmanlı sınırında bulunan Kafkasya'daki ordusuna gizlice seferberlik emri verdi. Mihail Nikolaeviç Giers aynı gün Sergey Sazonov'a gönderdiği çok gizli ibareli mektupta, Avusturya'nın Sırbistan karşısında zafere ulaşmasının, Balkanlardaki siyasi dengeyi Avusturya ve dolayısıyla İttifak Devletleri lehine çevirebileceğini ve Rusya'nın Yakındoğu'da elde etmiş olduğu saygınlığı yok edebileceğini belirtmekteydi. Giers bu mektupta Balkanlardaki politik dengenin, İttifak Devletleri lehine değiştiği takdirde Türkiye'nin Üçlü İttifak'a katılacağı ve bunun sonucu olarak Rusya'yı düşman ilan edeceği tespitini yapmaktaydı. Böyle bir durumda Rusya'nın ekonomik çıkarlarının zarar göreceği ve şimdiki kadar elde edilen kazanımların yok olacağı uyarısında bulunan Giers, en kısa zamanda Karadeniz filosunun güçlendirilmesi ve kara kuvvetlerinin de savaşa hazır hâle getirilmesini tavsiye etmekteydi.¹⁹

Rusya'nın Kafkasya'da seferberlik durumuna geçmesi karşısında Harbiye Nazırı Enver Paşa, 2 Ağustos 1914 tarihinde genel seferberlik ilan etti. Çanakkale ve İstanbul Boğazı kapatılarak sadece dost ülkelerin ticari gemileri için bir geçiş koridoru bırakıldı. 4 Ağustos 1914 tarihinde Sadrazam Said Halim Paşa, Rusya'nın İstanbul Büyükelçisi Giers'e, Türk Devleti'nin tarafsızlığa sıkı bir biçimde bağlı kalmakla birlikte Boğazlara mayın döşenme kararı alındığını ve sabah saat 10.00'da mayın döşeme işinin başlayacağı bilgisini vermişti. Bu sebeple İstanbul ile Çanakkale Boğazları'ndan geçecek ticari gemiler için kılavuz desteği verilecekti. Bununla ilgili olarak Rusya Dışişleri Bakanı Sazonov'a telgraf gönderen Giers, Almanya'nın, Osmanlı Devleti'ni, Rus donanmasının İstanbul yakınlarında olduğu propagandası yaparak Rusya'nın Boğazları her an işgal edebileceği hususunda kışkırttığı uyarısında bulunmaktaydı. Giers'e

¹⁷ İngiltere, Akdeniz'e donanma gönderecek yeterlilikte olmadığı için Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na dâhil olmasını istemiyordu. Ayrıca İngiltere ile Rusya müttefik idi. Bu sebeple Türkiye tarafından İngiltere'ye sipariş edilen ve üstelik parası ödenmiş olan Sultan Osman ve Reşadiye adındaki savaş gemileri İngiliz hükümeti tarafından Osmanlı Devleti'ne teslim edilmedi. Bu sebeple Türkiye ve İngiltere iki düşman devlet hâline geldi. Ayrıntılı bilgi için bkz. Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşı'na Kadar Türk-Rus İlişkileri (1789-1919)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 229-230.

¹⁸ Meral Balcı, "İngiliz Büyükelçinin Gözünden I. Dünya Savaşı'na Giden Yolda Osmanlı Devleti'nin İçinde Bulunduğu Durum", *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, İstanbul 2015, s. 13-14.

¹⁹ *Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne*, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, Rusya ve Türkiye kısmı, No: 4 (Giers tarafından Sazonov'a gönderilen 27 Temmuz 1914 tarihli çok gizli mektup), Ayrıca bkz. Sean McMeekin, *I. Dünya Savaşı'nda Rusya'nın Rolü*, çev. Nurettin Elhüseyni, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013, s. 128.

göre bu tarz propagandaya müsaade etmemek gerekiyordu. Aksi takdirde Türkiye, Boğazları tamamen kapatabilir ve Rusya'ya karşı saldırıya geçebilirdi.²⁰

Boğazların Karadeniz girişinin kapatılarak etkisiz hâle getirilmesi, Rusya için sorun teşkil etmekteydi ve Rusya bu sorunu uluslararası antlaşmalar yoluyla çözüme kavuşturmak niyetindeydi. Çünkü Ruslara göre Türkiye, Boğazlara sahip olduğu tarihten itibaren Boğazlar Meselesi'nin çözümünü sürrekli ertelemişti. Boğazların tarafsızlaştırılması, Rusya'nın üzerinde durduğu birinci formüldü. Bununla birlikte Boğazlar, Şark Meselesi'nin en önemli parçasıydı ve Rusya'ya göre bu sorunun tasfiyesi, bu kadar uzun süre Türk baskısı altında ezilen Avrupa'nın, Şark Meselesi'ni ciddiyetle tarih sahnesine getirmesine fırsat sağlayacaktı.²¹ Almanya ile girdiği çatışmanın esas nedeni, Boğazlara kimin hâkim olacağı idi.

2. Türk-Rus İttifakına Dair Görüşmeler

Rusya, Osmanlı Devleti'nin savaşa girişini olabildiğince uzatmak istiyordu. Osmanlı Devleti'nin savaşa çabucak girmesi, Rusya'nın savaşıacağı cephe-leri çok fazla genişletecekti. Bu sebeple Osmanlı Devleti'nin güvenini kazanabilmek ve tarafsızlığını devam ettirmek konusunda ikna çabalarında bulundu. Osmanlı devlet adamlarıyla görüşmeleri için çeşitli kişiler görevlendirildi. Bunlardan biri, Rusya'nın İstanbul Büyükelçiliği'nde askerî ataşe olarak görev yapan General Maksim Leontev idi. Leontev, Türk-Rus ittifakı konusunda çok defa Enver Paşa ile görüşmüş, bu görüşmelerden elde ettiği bilgileri rapor olarak Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Sazonov'a iletmışti.

Enver Paşa'nın aldığı seferberlik kararı çok çabuk gerçekleşti. Acele karar verilmesinde kuşkusuz ki Rusya'nın Kafkasya'daki ordusuna seferberlik emri vermiş olmasının önemli etkisi vardı.²² Osmanlı Devleti'nin bu kadar sert tepkisiyle karşılaşacağını tahmin edemeyen Rusya, Kafkasya'da seferberlik hâline geçmiş olmakla birlikte Osmanlı Devleti ile ilgili girişimlerini durdurmadı. Bu sebeple General Leontev, Enver Paşa ile görüşmelerine devam etti. Rusya'nın İstanbul Büyükelçisi Giers tarafından 5 Ağustos 1914 tarihinde Rusya Dışişleri Bakanı Sazonov'a gönderilen telgrafta General Leontev'in Enver Paşa'ya gerçekleştirdiği ziyaretten bahsedilmekteydi. Bu ziyarette Enver Paşa, Rusya'ya ilk defa ittifak teklifinde bulunarak seferberliğin kesinlikle Rusya'ya karşı gerçekleştirilmediğini ve Rusya'nın endişelerini gidermek amacıyla Türkiye'nin Kafkasya'daki 9. ve 11. kolordulardan bazı birlikleri geri çekebileceğini bildirmişti. Ayrıca Türkiye, bağımsız bir şekilde sadece ülkenin çıkarları için hareket etmekteydi. Enver Paşa, şayet Rusya, Türk ordusundan istifade etmek isterse böyle bir ihtimalin değerlendirilebileceğini ifade ederek, karşılık olarak da Balkan devletlerinin hem kendi aralarında hem de Türkiye

²⁰ *Tsarşkaya Rossiya v Mirovoy Voyne*, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 621, (Rusya ve Türkiye Kısmında, No: 8).

²¹ P.N. Milyukov, "Neytralizatsiya Dardanell i Bosfora", *Voprosi Mirovoy Voyni*, Pod Redaktsiey: M.İ. Tugan - Baranovskago, Izdanie Yuridiceskago Knijnago Sklada, Petrograd 1915, s. 532-548.

²² Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, Cilt: 3, Kısım: 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991, s. 63.

ile karşılıklı tavizlere dayalı bir antlaşma gerçekleştirmesini istemişti. Rusya ile yapılacak askerî işbirliği kapsamında Rusya, Türk ordusunu, Rusya'ya karşı çıkabilecek herhangi bir Balkan devletine karşı kullanabilecekti. Ayrıca, Avusturya'ya karşı Balkan devletlerini destekleme hususlarında da Türk ordusu Rusya tarafından kullanılabilirdi. General Leontev'in raporuna göre Enver Paşa'nın Rusya'dan talep ettiği tavizler içerisinde Ege Adaları ve Batı Trakya konuları vardı.²³

Enver Paşa'nın Rusya'ya ittifak teklifi tam da Almanya ile gizlice imzalanan ittifak antlaşmasının gerçekleştiği günlere denk geldi. 1 Ağustos 1914 tarihinde İttihatçı liderlerin ittifak konusunda Alman yetkililerle yaptığı müzakereler devam ettiği sırada Enver Paşa, Hans Freiherr von Wangenheim ve Liman von Sanders ile önemli bir görüşme gerçekleştirdi. Görüşmede Goeben ve Breslau gemilerinin Osmanlı Devleti'nin Karadeniz filosuna destek vermesi hususunda anlaşmaya varıldı. İki Alman gemisinin İstanbul'a gelmesi hâlinde Osmanlı Devleti, İtilaf Devletleri'nin tüm şimşeklerini üzerine çekecekti. Bu durum Osmanlı Devleti için aynı zamanda bir fırsat yaratmaktaydı. Buna rağmen İttihat ve Terakki hükümeti, diğer Avrupalı devletlerde olduğu gibi Almanya'nın Osmanlı Devleti üzerinde hâkimiyet kurmasını istemiyordu. Bu sebeple Almanya'dan olabildiğince taviz koparmaya çalışmaktaydı. Hükümetin talepleri arasında kapitülasyonların kaldırılması ve savaştan sonra Osmanlı Devleti'nin elde edeceği kazanımların garanti edilmesi ön plana çıkmaktaydı. Almanya bu tavizleri vermek zorundaydı.²⁴ Enver Paşa benzer zorunluluğun Rusya için de geçerli olduğunun farkındaydı. Bu sebeple Maksim Leontev'e bildirdiği teklifte Rusya'dan bazı tavizler istenmesi tesadüf değildi. Görüşmeler ilerledikçe istenen tavizler de genişleyecekti.

Fakat Sazonov, Enver Paşa'nın yaptığı teklif konusunda şüphe duymaktaydı. Sergey Sazonov 6 Ağustos 1914 tarihinde Rusya'nın Paris Büyükelçisi Aleksandr Izvolskiy ve Londra Büyükelçisi Aleksandr Benkendorfa²⁵ gönderdiği telgrafta Enver Paşa'nın Avusturya ile birlikte hareket ettiğinden bahsetmekteydi. Sazonov'a göre Avusturya, Türkiye'nin desteğini alarak hatta Türk ve Alman donanmalarının katılımıyla Rusya'ya karşı kendi donanmasını Karadeniz'e gönderebilirdi. Sazonov'a göre bu ihtimal çok ciddi bir risk teşkil ederek Rusya'ya büyük bir darbe indirebilirdi. Bu sebeple İngiltere ve Fransa'dan açıkça destek vermelerini talep etti. Fakat her şeye rağmen özellikle İstanbul

²³ *Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne*, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 628, (Rusya ve Türkiye Kısmında No: 9). Ayrıca bkz. Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2011, s. 225-242; *Rus Dışişleri Arşivi'nin Gizli Belgelerinde Osmanlı'nın Cihan Harbi'ne Girişi*, Çev. ve Haz. Azad Ağaoğlu, Ötügen Yayınları, İstanbul 2018, s. 27-28; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Cilt: 9, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2011, s. 382-383.

²⁴ Selami Kılıç, "Birinci Dünya Savaşı'na Uzanan Süreçte Türk-Alman Yakınlaşması", *1914'ten 2014'e 100'üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak Uluslararası Sempozyumu*, ed. Zekeriya Türkmen, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 2014, s. 103-105. Ayrıca bkz. David Fromkin, *Barişa Son Veren Bariş*, Epsilon Yayınları, İstanbul 2020, s. 59.

²⁵ Rus diplomat. 1902-1916 yılları arasında Londra Büyükelçisi olarak görev yaptı. *Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne*, *Tsentr Arhiv*, Gosudarstvennoe İzdatelstvo, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, Leningrad 1923, s. 297.

Boğazi'nde Rusya tarafından alınacak herhangi bir önlem karşısında Türkiye, Rusya'ya karşı düşmanca bir tavır sergileyerek Almanya ve Avusturya tarafına geçebilirdi. Bu durumdan kaçınmak Rusya için hayati derecede önemliydi. Bununla birlikte Avusturya'nın Karadeniz'de Rusya'ya karşı alacağı bir zafer, Romanya ve Bulgaristan'ın İttifak Devletleri safına geçmesine sebebiyet verebilirdi. Hatta Türkiye, Karadeniz'e hâkim olabilirdi. Rusya'nın bu risklerin önüne geçebilmesi için Fransa ve İngiltere'nin desteğine ihtiyacı vardı. Sazonov, Büyükelçilerinden bu destek konusunda İngiltere ve Fransa'dan net bir cevap almalarını istedi.²⁶ Ayrıca 6 Ağustos 1914 tarihinde Giers'e gönderdiği telgrafta General Leontev'in, zaman kazanmak maksadıyla Enver Paşa ile bağlayıcı olmayan fakat dostane görüşmelere devam etmesi talimatını verdi.²⁷

Rus-Japon Savaşı'ndaki yenilgiden ve 1905 İhtilali'nden itibaren Rusya, ordusunu modernize etmek istemekteydi. Ancak devletin mali durumu bu modernizasyonu büyük ölçekte gerçekleştirmeye Fizin vermiyordu. Rus-Japon Savaşı'nda Baltık ve Pasifik filolarının mağlup olması neticesinde Rusya, gelişmiş bir donanma inşa etme hususunda büyük güçlerle rekabete girdi ve donanma harcamalarında dünyada üçüncü sıraya yerleşti. Savaştan önce Rusya'nın güçlü bir donanma inşa etmesi gerekmektedir. Böyle olmakla birlikte Çarlık hükümetinin donanma ile ilgili politikası tutarlı değildi. Zira donanma programı, devletin dış politika görevleri ve askerî planlarıyla uyumlu bir vaziyette gerçekleştirilemedi. Bu sebeple Birinci Dünya Savaşı öncesinde Rusya'nın zamana ihtiyaç duyması kaçınılmazdı.²⁸

Her iki devlet de ittifak konusunda birbirlerine güvenmiyor olmalarına rağmen askerî hazırlıklarını tamamlamadan savaşa girmek istemediler fakat ittifak ile ilgili görüşmelere devam etme kararı verdiler. Birbirlerinden olabildiğince taviz koparmaya çalıştılar. Bir taraftan ittifak görüşmeleri gerçekleştirilirken diğer taraftan birbirlerine karşı önlem almayı da sürdürdüler. Giers 7 Ağustos 1914 tarihinde Rusya Dışişleri Bakanı Sazonov'a gönderdiği telgrafta Leontev'in Enver Paşa ile gerçekleştirdiği görüşmede bahsi geçen 9. ve 11. kolorduların geriye çekilmesi ve Türk ordusundaki seferberliğin Rusya'yı hedef almadığı hususlarında Sadrazamın Giers'e verdiği vaatlerin Leontev tarafından Enver Paşa'ya iletildiğini bildirdi. Enver Paşa Sadrazama bu konular hakkında bilgi vermemişti ancak seferberlik konusunda Rusya'yı zora sokacak herhangi bir girişimi desteklemediğini ifade etti.²⁹ Dolayısıyla Sazonov'un 6 Ağustos tarihli İngiltere, Fransa ve İstanbul Büyükelçilerine gönderdiği iki telgrafta belirttiği şüphelere rağmen İstanbul'daki görüşmeler gayet olumlu bir seyir izlemekteydi. Aslında Enver Paşa'nın seferberlik emriyle birlikte Rus tarafında ortaya

²⁶ *Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne*, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 1703, (Rusya ve Türkiye Kısmında No: 15).

²⁷ *Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne*, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 1705, (Rusya ve Türkiye Kısmında No: 16).

²⁸ Valentin Alekseeviç Emets, *Oçerki Vneşney Politiki Rossii v Period Pervoy Mirovoy Voyne*, Akademiya Nauk SSSR, İnstitut İstori SSSR, İzdatelstvo Nauka, Moskva 1977, s. 25.

²⁹ *Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne*, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 6317, (Rusya ve Türkiye Kısmında No: 18).

çıkan, Osmanlı Devleti'ne ittifak konusundaki şüphelerin başlangıç noktası, Rusya'nın Kafkasya'da Osmanlı Devleti sınırındaki birliklere gizlice verdiği seferberlik emriydi. Gerçekte samimiyetsiz davranan ilk taraf Rusya olmuştu.

Giers, Enver Paşa'nın Rusya'ya yaptığı ittifak teklifinin Petrograd'da şaşkınlıkla karşılandığını belirtmekle birlikte bu teklifin vakit kaybetmeden kabul edilmesini tavsiye etmekteydi. Aksi takdirde Türkiye, Rusya'nın düşmanlarının safına geçebilirdi. Trakya'da bir miktar toprak ile Limni ve Sakız Adaları'nı isteyen Enver Paşa, bunun karşılığında Türk ordusunu Rusya'nın kullanmasına izin veriyordu. Fakat Sazonov, Bulgaristan'ın tutumunun netleşmesini bekleme taraftarıydı. Bu sebeple 6 Ağustos 1914 tarihinde 1705 numaralı telgrafında, zaman kazanma maksadıyla Leontev'in Enver Paşa ile gerçekleştirdiği görüşmeleri devam ettirmesi talimatını vermekteydi. Sazonov, Balkanlardaki konjonktürün netleşmesini beklerken aynı zamanda Boğazları kapatmasını engellemek için Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığını devam ettirmesi yönünde Avrupalı devletlere baskı yapmaktaydı. Rusya açısından Balkanlar, vazgeçilmesi mümkün olmayan bir bölgeydi. Fakat özellikle Sazonov, Dünya Savaşı öncesi Rus dış politikasını 1912 Balkan Savaşı'nda olduğu gibi Osmanlı Devleti'ne karşı bir Balkan bloğu kurma temelinde oluşturmaya çalışıyor olabilirdi. Giers'in, Enver Paşa'nın ittifak teklifinin derhâl kabul edilmesi önerisine Sazonov'un sıcak bakmamasının nedeni bu husus olabilirdi. Hatta Sazonov 16 Ağustos 1914 tarihinde müttefiklerine, Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığını devam ettirmesi karşılığında toprak bütünlüğünün garanti edilmesini teklif etmişti. İtilaf Devletleri, Sazonov'un bu teklifine olumlu bir cevap vermediler. Sazonov, Rusya'nın Osmanlı Devleti ile ilgili her girişiminin İngiltere ve Fransa'nın onayından geçmesi gerektiğinin farkındaydı. Bu durum Birinci Dünya Savaşı'nda Rusya'nın bağımsız bir şekilde hareket edemediğinin kanıtıydı.³⁰

Nitekim Rusya'nın İstanbul Büyükelçisi Giers'in, Paris Büyükelçisi İzvol'skiy'nin 324 numaralı telgrafına atfen 30 Ağustos 1914 tarihinde Rusya Dış İşleri Bakanı Sazonov'a gönderdiği raporda, Bulgaristan'a vaat edilen Osmanlı toprakları konusunda uyarılar bulunmaktaydı. Giers'e göre Türkiye'nin toprak bütünlüğünü koruma konusunda Rusya'nın verdiği garantiye rağmen Bulgaristan'a verilen böylesi bir vaat, Türkiye'nin Rusya'ya duyduğu güveni zedeleyebilirdi. Ayrıca tarafsız kaldığı takdirde Bulgaristan'a Enez-Midye hattının kuzeyindeki toprakların verileceği bilgisini Osmanlı Devleti'nin Bükreş Elçisi Abdüllatif Safa Bey, Bulgaristan'ın Bükreş Elçisi Simeon Radev'den almıştı. Cavit Bey bu bilgiyi Fransa Büyükelçisi Mauris Bompard'a iletti. Söz konusu hattın güneyindeki toprakların kime bırakılacağı sorusunu ise Fransız Büyükelçi, Rusya olarak yanıtlamıştı. Giers'e göre bu söylemler Türkiye'yi Rusya'ya karşı kıskırtmak ve Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkileri tamamen sonlandırmaya yönelik olarak, Almanlar tarafından ortaya atılmıştı.³¹

³⁰ Sevilya Aslanova, *20. Yüzyılın Başında Rusya'nın Osmanlı Politikası (1903-1917)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2008, s. 61-62.

³¹ *Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne*, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 899, (Rusya ve Türkiye Kısmında No: 61).

Bununla birlikte Enver Paşa savaşa girmek için henüz erken olduğu kanaatindeydi. Seferberlik tam anlamıyla tamamlanmadan savaşa girmek, Osmanlı Devleti için tehlike arz etmekteydi. Enver Paşa 13 Ağustos 1914 tarihinde Berlin Ataşemiliteri Cemil Bey'e gönderdiği gizli telgrafta Goeben ve Breslau'nun Marmara Denizi'ne girmesiyle birlikte Rusların Kafkasya'ya çok fazla asker yığmak durumunda kalacağını bildirdi. Karadeniz'de herhangi bir harekâta bulunmak, Osmanlı ordusunun seferberliği tamamlanmadan, İngiltere ve Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne saldırabileceği ihtimalini ortaya çıkartmaktaydı. Bu sebeple Enver Paşa tam olarak hazırlanmadan savaşa girme taraftarı değildi. Bir süre daha beklemek gerekmektedir.³²

Osmanlı devlet adamları İtilaf Devletleri'nin verdiği güvencelere başından beri şüpheyle yaklaştı. Bu sebeple Almanya ile görüşmelere devam ediliyordu. Goeben ve Breslau gemilerinin Osmanlı sularına girişi hususunda, iki devlet arasında günler öncesinden müzakerelere başlanmıştı. Türk-Alman İttifak Antlaşması öncesinde, Almanya'nın İstanbul Büyükelçisi Hans Freiherr von Wangenheim, Said Halim Paşa'ya, Rusya'ya da karşı kullanılmak üzere, ülkesine ait Akdeniz donanmasını hükümetinden isteyebileceğine dair bir teklifte bulundu. 1 Ağustos 1914 tarihinde yapılan bu teklif neticesinde, 3 Ağustos 1914 tarihli, Alman Donanma Bakanlığı'ndan Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen telgraf da Goeben ve Breslau'nun İstanbul'a gönderilmesi hakkındaydı. Hans Freiherr von Wangenheim iki geminin derhâl İstanbul'a gönderilmesini istemekteydi. 6 Ağustos 1914 tarihinde Wangenheim ile Said Halim Paşa arasında yapılan müzakereler neticesinde 6 maddelik bir taslak oluşturuldu. Bu taslağa göre kapitülasyonların kaldırılması hususunda Almanya yardım vaadinde bulunuyordu. Ayrıca Osmanlı Devleti ile Romanya ve Bulgaristan arasında yapılacak antlaşmalarda Osmanlı Devleti'ne destek verecek, savaş sırasında işgal edilen Türk topraklarının savaştan sonra iade edilmesine kadar barış yapmayacak, Yunanistan savaşa girdiği takdirde Osmanlı'nın galip gelmesi hâlinde Adalar'ın Osmanlı Devleti'ne iade edilmesine yardım edecek, doğudaki Türk-Rus sınırında yapılacak küçük değişiklikleri sağlayacak ve Osmanlı Devleti'nin uygun bir savaş tazminatı almasını garanti edecekti. Bu arada Enver Paşa, Almanya ve Avusturya'ya ait savaş gemilerinin Çanakkale'den mümkün olduğunca erken geçmelerini istemişti. Hatta gemilerin gündüz Marmara'da bekleyip geceleyin Boğaz'a girmelerini planlamıştı. Dolayısıyla iki Alman gemisinin Türk sularına girişinin bir oldubitti ile değil, yapılan müzakereler sonucunda gerçekleştiği anlaşılmaktadır.³³ Goeben ve Breslau'nun Boğaz'a girmesine dair Enver Paşa'nın bu hamlesi ittifak konusunda Rusya üzerinde baskı kurmak amaçlı bir girişim olabilirdi.³⁴

3. Türk-Rus İttifakının Çerçevesi

Rusya'nın İstanbul Büyükelçisi Mihail Giers tarafından acil ibaresiyle Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Sazonov'a 9 Ağustos 1914 tarihinde gönderilen

³² Vahdet Keleşyılmaz, "Belgelerle Türkiye'nin Birinci Dünya Savaşı'na Giriş Süreci", *Erdem*, Cilt: 11, Sayı: 31, Ankara 1998, s. 141.

³³ Necmettin Alkan, *İmparatorluğun Son Savaşı*, Timaş Yayınları, İstanbul 2020, s. 141-145.

³⁴ Goeben ve Breslau meselesi hakkında bkz. Eray Bayramol, "Rus Diplomatik Belgelerinde Goeben ve Breslau Krizi", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 15, Ankara 2018, s. 359-369.

telgraf, General Maksim Leontev'in Enver Paşa'ya yaptığı son ziyaret hakkındaydı. Bu ziyarette Enver Paşa, Leontev ile daha önce gerçekleşen görüşmede de belirttiği üzere hala Rusya ile ittifak gerçekleştirme taraftarıydı. Görüşmede Enver Paşa, Rusya ile ittifak konusunda bazı çevrelerin sert tepkisiyle karşılaşacak olsa da ordunun kendi kontrolünde olduğunu ve dolayısıyla muhalefeti bertaraf edebileceğini aktarmıştı. Ayrıca Enver Paşa bu görüşmede, Osmanlı Devleti'nin hâlen Üçlü İttifak tarafında yer almadığını da eklemişti. Avusturya ve Almanya Büyükelçilerinin baskılarından ve Bulgaristan'ın girişimlerinden haberdar olduğunu bildirerek, Osmanlı Devleti'nin sadece kendi çıkarlarına göre hareket edeceğinden emindi. Enver Paşa Rusya'ya açıkça tam garanti verip Kafkasya'daki ordularının neredeyse tamamını Batı sınırına gönderecekti. Ayrıca Trakya'da büyük bir ordu kurarak bu orduyu, Bulgaristan'ı da yanına alarak Avusturya'ya ya da herhangi bir Balkan devletine karşı Rusya'nın emrine verecekti. Rusya ile söz konusu antlaşmanın yapıldığı gün Enver Paşa, Alman subaylarını da Osmanlı ordusundan gönderecekti. Bu vaatlere karşılık olarak Batı Trakya'nın ve Ege Adaları'nın Türkiye'ye iadesini istemekteydi. Ayrıca Balkan devletlerine karşı Türkiye'yi güvence altına almak için 5 ya da 10 yıl geçerli olacak bir savunma antlaşması yapmak arzusundaydı. Leontev'in Giers'e bildirdiğine göre Enver Paşa bu sözlerinde samimiydi. Çünkü, savaşa Almanların karşısında girildiği takdirde ve savaşı Almanya kazanmış olsa dahi Almanya ile sınırı bulunmadığından dolayı Türkiye'nin bu durumdan çok fazla zarar görmeyeceğini düşünüyordu. Leontev, Rusya vakit kaybetmeden Türkiye ile ittifak kararı aldığı takdirde bunun gerçekleşebileceği görüşündeydi. Çünkü bütün güç artık Enver Paşa'daydı.³⁵

Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Sazonov 16 Ağustos 1914 tarihinde Rusya'nın Londra Büyükelçisi Aleksandr Benkendorf'a ve Paris Büyükelçisi Aleksandr İzvolkskiy'e, Mihail Giers'in 718 numaralı telgrafına atfen gönderdiği telgrafında, Enver Paşa'nın Rusya'ya yaptığı teklifi bildirdi. Buna göre Türkiye, Kafkasya sınırındaki askerlerini çekecek, Balkanlarda herhangi bir devlet veya Bulgaristan, Rusya'ya karşı düşmanca tutum sergilediği takdirde Rusya, Osmanlı ordusunun bir kısmını kullanabilecek, Almanya'dan gelen eğitimciler ülkelere gönderilecekti. Bu vaatlere karşılık olarak Türkiye'ye, Gümilcine boylamında bulunan su bölümü çizgisinden itibaren Trakya ve Ege Adaları verilecekti. Ayrıca Türkiye ile Rusya arasında 10 yıllık bir savunma antlaşması imzalanacaktı.³⁶ Bununla birlikte Giers, 16 Ağustos 1914 tarihinde Sazonov'a gönderdiği 718 numaralı telgrafta Türkiye ile Almanya arasındaki ittifakın Rusya açısından sakıncalarından bahsettikten sonra Sadrazamın her an görevden alınabileceğini, karar vermek için zaman kalmadığını ve Enver Paşa'nın teklifleri üzerinde bir uzlaşma sağlamanın şart olduğunu bildirmekteydi. Aksi takdirde tüm inisiyatif tek başına Enver Paşa'da olabilir ve bu durumda gelişmeler Rusya'nın istekleri doğrultusunda gerçekleşmeyebilir.³⁷

³⁵ *Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne*, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 650, (Rusya ve Türkiye Kısmında No: 20).

³⁶ *Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne*, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 1939, (Rusya ve Türkiye Kısmında No: 45).

³⁷ *Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne*, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 718, (Rusya ve Türkiye Kısmında No: 44).

Rusya'nın İstanbul Büyükelçiliği, Osmanlı Devleti ile ittifak yapılması hususuna olumlu bakmaktaydı. Giers'in ve Leontev'in Dışişleri Bakanlığı'na aktardığı raporlarda ittifak taraftarı oldukları anlaşılmaktaydı. Ancak Rusya Dışişleri Bakanlığı'nın İstanbul'a gönderdiği cevap niteliğindeki telgraflarda ittifak meselesine Dışişleri Bakanlığı'nın temkinli yaklaştığı hatta olumsuz baktığı görülmektedir. Hatta Rus hükümeti tarafsızlık konusunda bir taraftan Osmanlı devlet adamlarını ikna etmeye çalışırken diğer taraftan Osmanlı Devleti'ni güçsüzleştirecek faaliyetlerde bulunuyordu. Bu faaliyetlerden biri, Sadrazam Said Halim Paşa hükümeti ile ilgiliydi. Rusya, Said Halim Paşa hükümetini yıpratılmak için siyasi muhaliflerle irtibat kuruyor ve onlara destek veriyordu.³⁸

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti ile kurulan ilişkiler hakkındaki fikir uyuşmazlığı sadece Rusya Dışişleri Bakanlığı ile İstanbul Büyükelçiliği arasında yaşanmıyordu. Rusya Dışişleri Bakanlığı ile Genelkurmay Başkanlığı arasında 21 Aralık 1914 tarihinde yapılan görüşmede Boğazlar konusunda bir anlaşmazlık olduğu görülmektedir. Boğazların işgali meselesi ile ilgili Genelkurmay Başkanı Nikolay Nikolaeviç Yanuşkeviç ile görüşen Sazonov, Yanuşkeviç'ten olumsuz cevap almıştı. Verdiği cevapta Yanuşkeviç, öncelikle Almanya ve Avusturya'ya karşı alınacak zaferin beklenmesi gerektiğini söylemişti. Bu zaferden sonra yapılacak barış görüşmelerinde, Boğazların Rusya'ya verilmediği takdirde askeri seçeneklerin gündeme gelebileceği söz konusu olmuştu. Rusya Dışişleri Bakanlığı ile Genelkurmay Başkanlığı arasındaki bu anlaşmazlık, Rus ordusunun Boğazları işgal edebilecek yeteneğe henüz ulaşamadığı fikrini desteklemekteydi.³⁹

İttifaka dair görüşmeler hakkında Rusya Dışişleri Bakanı Sazonov 9 Ağustos 1914 tarihinde Giers'e gönderdiği telgrafta Rusya Orduları Başkomutanı Grandük Nikolay Nikolaeviç'in talimatlarını bildirmekteydi. Başkomutan Grandük Nikolay, Osmanlı Devleti'nin 9. ve 11. kolordularının sınırdan çekilmesinin Rusya için önem arz etmediğini bildirmekteydi. Bu sebeple Rusya, Kafkasya'dan asker çekme konusunda Osmanlı Devleti'ne başvuruda bulunmayacaktı. Çünkü Türkiye, Kafkasya'daki askerlerini çektikten sonra bu askerleri Rusya'nın savaştığı başka cephelere gönderebilirdi. Ayrıca böyle bir başvuru Rusya'nın politik manada zayıf olduğu algısını yaratabilirdi.⁴⁰

Nitekim Diplomatik Büro Müdür Yardımcısı Nikolay Bazili⁴¹ tarafından Sazonov'a gönderilen 28 Aralık 1914 tarihli mektupta Boğazlara yapılması düşünülen harekâtın, Rus ordusunun içinde bulunduğu durum nedeniyle gerçekleşmesinin mümkün olamayacağı ifade edilmekteydi. General Yuriy Danilov'un görüşlerine yer verilen raporda İstanbul Boğazı'nın kuzeyi ile güneyinin

³⁸ Mustafa Aksakal, *Harb-i Umumi Eşiğinde Osmanlı Devleti Son Savaşa Nasıl Girdi*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2018, s. 98.

³⁹ Valentin Alekseeviç Emets, *Oçerki Vneşney Politiki Rossii v Period Pervoy Mirovoy Voyne*, s. 124-125.

⁴⁰ *Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne*, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 1769, (Rusya ve Türkiye Kısmında No: 21).

⁴¹ Rus diplomat. 1912-1916 yılları arasında Rusya Dışişleri Bakanlığı Diplomatik Büro Müdür Yardımcısı olarak görev yaptı. 1916-1917 yılları arasında Rusya Genel Kurmay Başkanlığı Diplomatik Büro Müdürü görevinde bulundu. *Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne, Tsentralnyy Arhiv, Gosudarstvennoe İzdatelstvo*, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, Leningrad 1926, s. 297.

Türkler tarafından iyi bir şekilde tahkim edilmiş olduğu kaydedilmekteydi. Bu sebeple İstanbul Boğazı ve çevresine çıkarma yapmak mümkün değildi. Ayrıca Rusların Karadeniz'de sahip olduğu araçlar, asker sevkiyatı için yeterli değildi. Osmanlı ordusunun seferber edilmiş olması, Rusya için büyük bir tehlikeydi. Böyle bir operasyon askerî ve mali anlamda ciddi yük getirecekti. Çanakka- le'yi ablukaya alabilmek için Rusya'nın müttefiklerinin yardımına ihtiyaç du- yulabilirdi. Bununla birlikte Boğazlara yapılacak operasyon ancak Almanya yenilgiye uğratıldıktan sonra gerçekleştirilebilirdi. Hatta Avusturya ile barış ya- pılsa dahi batıdaki birlikleri Boğazlara yönlendirmek imkânsızdı.⁴² Dolayısıyla Rusya'nın içinde bulunduğu durum Birinci Dünya Savaşı'na girecek bir devlet için pek de parlak değildi. Rus ordusunun, Osmanlı Devleti'ne bir operasyon gerçekleştirilmesi bu şartlar altında mümkün görünmüyordu. İşte bu sebeple Giers, 9 Ağustos 1914 tarihinde acil ibaresiyle 650 numaralı telgrafa atfen Sa- zanov'a gönderdiği telgrafta Enver Paşa'nın teklifinin hemen kabul edilmesini tavsiye etmekteydi. Enver Paşa'nın teklifinin reddedilmesi hâlinde Türkiye'nin, Rusya'nın düşmanlarının kucağına atılacağı yorumunu yapmaktaydı.⁴³

Rusya'nın düşmanlarından kasıt şüphesiz ki en başta Almanya idi. Alman- ya'nın Doğu Politikası çerçevesinde belirlediği hedeflerden biri, Kafkasya'daki Müslümanları Rusya'ya karşı kışkırtmaktı. Birinci Dünya Savaşı başlamadan önce Almanya, çıkacak savaşta Rusya ve Fransa'nın askerî açıdan Almanya'ya üstünlük sağlayamayacağı görüşündeydi. Dünya Savaşı başladığında öncelik- le Batı Cephesi'nde zafer kazanacak ve ardından Doğu Cephesi'ne yönelecekti. Bu sırada doğudaki Müslüman halklar, Rusya ve İngiltere'ye karşı ayaklandı- rılacaktı. Bu sebeple Osmanlı Devleti, Almanya için önem arz etmekteydi. Bu gerçek 1898 yılında Almanlar tarafından keşfedilmişti. II. Wilhelm, Osmanlı Devleti'ni ziyaret ettiği 1898 yılında Şam'da, 300 milyon Müslüman'ın koruyucu olduğunu ifade etmişti. Bu sebeple Osmanlı Sultanı'nın halifelik makamı ile cihat hususundan Doğu Politikası çerçevesinde istifade etmek istenmekteydi. Rusya bu gerçeğin farkında olarak Enver Paşa'nın teklifini tartışmaktaydı.⁴⁴

Bununla birlikte, Giers tarafından 9 Ağustos 1914 Sazonov'a gönderilen telgrafta Sadrazam ile yaptığı görüşme hakkında bilgiler verilmekteydi. Gene- ral Leontev ve Enver Paşa arasında gerçekleşen görüşmelerle ilgili Sadrazam bilgi edinmişti ve görüşmelerde dile getirilen hususlar Sadrazam tarafından desteklenmekteydi. Ancak yine de Said Halim Paşa, Türkiye'nin tamamen ta- rafsız olduğunu ve Alman subaylarının Osmanlı ordusunda bulunmasının bu tarafsızlığı zedelediğini düşünüyordu.⁴⁵

⁴² *Mejdunarodnie Otnoşeniya v Epohu İmperializma, Dokumenti İz Arhivov Tsarskogo i Vremenno- go Pravitelstv 1878-1917 gg.*, Seriya: 3, Tom: 6, 5 Avgusta-13 Yanvarya 1915 g., (Redaktor: M.N. Pokrovskiy) Moskva/Leningrad: Gosudarstvennoe Sotsialno-Ekonomičeskoe İzdatelstvo, 1935, Belge No: 705 (Çok Gizli Mektup), s. 287-290.

⁴³ *Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne*, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 652, (Rusya ve Tür- kiye Kısımında No: 23).

⁴⁴ Mustafa Çolak, *Alman İmparatorluğu'nun Doğu Siyaseti Çerçevesinde Kafkasya Politikası (1914- 1918)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 25-27.

⁴⁵ *Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne*, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 651, (Rusya ve Tür- kiye Kısımında No: 22).

Osmanlı Devleti savaşa girdiği takdirde Rusya'nın savaşacağı cephe çok fazla genişleyecekti. Öncelikle Kafkasya Cephesi açılacak ve Rusya bu cepheye büyük miktarda asker yağmak zorunda kalacaktı. Rus yetkililer, özellikle Giers ve Leontev bu gerçeğin farkında olarak Türkiye ile ittifaktan yanaydılar ve ittifak konusunda Enver Paşa'nın samimiyetine inanmaktaydılar. Leontev, Enver Paşa'nın teklifinin derhâl ve hatta İngiltere ile Fransa'dan onay alınmasına gerek dahi olmadan kabul edilmesini tavsiye ediyordu. Fakat Dışişleri Bakanı Sazonov aynı fikirde değildi. Giers'e verdiği talimatta Rusya'nın Türkiye'den korkmadığını kesin bir dille ifade etmesini istiyordu. Sazonov, Türkiye'nin Rusya'ya karşı harekete geçmesi durumunda Türklerin, Anadolu'yu kaybedeceği ve yıkılabileceğini düşünüyordu.⁴⁶ Osmanlı Devleti'nin 3 Kasım 1914 tarihinde Birinci Dünya Savaşı'na girmesiyle birlikte Rus kuvvetlerinin bir kısmı Karadeniz ve Kafkasya'ya kaydırıldı. Rusya'nın müttefikleriyle olan irtibatı kesildi. Dünyadan izole edildi. Almanya, Osmanlı Devleti'nin kaynaklarından sonuna kadar istifade etme imkânına kavuştu. Balkan devletleri savaşa dâhil olduğu için Rusya'nın yükü arttı. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin savaşa girişiyle birlikte ortaya çıkacak yeni durum hakkında Sazonov'un öngörülerinin yanlışlığı, Rusya'yı büyük bir yangının içine attı.⁴⁷

Osmanlı Devleti için var olan mevcut tehlike Rusya için de bulunmaktaydı. Bazı Rus devlet adamları durumun farkında olarak Sazonov'a uyarıda bulunmaktaydı. Giers, 10 Ağustos 1914 tarihinde Sazonov'a 1769 numaralı telgrafa atfen gönderdiği telgrafta Türkiye ile anlaşmazlık çıkmaması hususunun öneminden bahsetmekteydi. Türkiye ile Rusya arasında çıkacak olası bir anlaşmazlığın Rusya'nın Balkan Yarımadası'nda elde edebileceği nüfuzu kaybetme riskini ortaya çıkaracağı ihtimalini dile getiriyordu. Giers'e göre, Enver Paşa'nın 9. ve 11. kolorduları geri çekme konusunda verdiği güvence, samimiyetini ortaya koyuyordu. Ayrıca söz konusu kolorduların geri çekilme hadisesi çözümü mümkün olan ikincil bir mesele idi. Asıl mesele, Almanya'nın Osmanlı Devleti üzerinde kurduğu hakimiyetin ortadan kaldırılmasıydı. İki ülke arasında gerçekleşmesi muhtemel ittifak, bu hakimiyetin yok edilmesi için büyük bir fırsattı. Bu fırsatın değerlendirilemeyecek olması, Türkiye'yi geri dönülmez bir biçimde Almanya'nın kucağına itecekti. Böyle bir durumda, Türkiye ve Rusya özellikle Yakınoğu ile ilgili meselelerde düşman hale gelebilirlerdi. Giers, Osmanlı Sadrazamıyla gerçekleştirdiği görüşmeye istinaden Enver Paşa'nın Rusya ile yakınlaşma çabasını Sadrazam'ın desteklediğini bildirmekteydi. Sadrazam, söz konusu anlaşmanın hızlı bir şekilde gerçekleşmesi için elinden gelen tüm yardımı yapacağını ifade etmişti. Giers'e göre, Türkiye'yi tamamen Rusya'ya bağımlı hâle getirebilmek ve Balkanlarda Rusya'ya düşman devletleri, Türkiye vasıtasıyla yenilgiye uğratmak için Rusya'nın eline tarihi bir fırsat geçmişti.⁴⁸

⁴⁶ Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri (1798-1919)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 229-238.

⁴⁷ Andrey Medardoviç Zayonçkovskiy, *Mirovaya Voyna 1914-1918*, Gosudarstvennoe Voennoe İzdatelstvo, Moskva 1924, s. 147-148.

⁴⁸ *Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voynе*, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 653, (Rusya ve Türkiye Kısmında No: 25).

Rusya'nın İstanbul Büyükelçiliği aracılığıyla İstanbul'daki askerî ataşesi General Maksim Nikolaeviç Leontev tarafından 11 Ağustos 1914 tarihinde Rusya Dışişleri Bakanı Sazonov'a gönderilen telgrafta Osmanlı Devleti ile Almanya arasında yapılması muhtemel ittifak antlaşmasından bahsedilmekteydi. Leontev'in bildirdiğine göre Enver Paşa, Giers'e Almanya ile Osmanlı Devleti arasındaki görüşmelerle ilgili bilgiler vermişti. Sadrazam bilgilerin doğruluğunu Leontev'e bildirmişti. Söz konusu bilgilere göre Osmanlı Devleti ile Almanya arasında yapılması planlanan ittifak antlaşması imzalanmamış olmakla birlikte hâlâ gündemdeydi. Almanların Türkiye üzerindeki bitmek bilmeyen baskısı sebebiyle söz konusu ittifak antlaşması her an imzalanabilirdi. Leontev'e göre bu durumun önüne ancak Rusya'nın çabucak karar vermesi ile geçilebilirdi. Bu sayede Almanya'nın Balkanlar üzerindeki politikalarına ciddi bir darbe indirilir, Alman subaylarının Türk ordusundan kovulması durumunda Almanya'nın itibarı büyük zarar görür ve bu durum Türkiye ile Almanya arasında giderilmesi mümkün olmayan bir düşmanlık yaratırdı. Bununla birlikte 200.000 kişilik Türk ordusunun desteğini almak Rusya açısından çok önemliydi. Bu sayede Almanya'nın itibarı ciddi bir kayba uğrayacak ve Türk ordusunun desteğiyle birlikte, Rusya'nın düşmanlarının da taraf değiştirerek Rusya saflarında yer almaları sağlanabilecekti. Ayrıca Avusturya bu sayede güçsüzleşir ve Rusya tarafından saf dışı edilmesi kolaylaşır.⁴⁹ Kaldı ki Rusya Birinci Dünya Savaşı'na kadar geçen sürede donanması ile ilgili iyileştirmeleri gerçekleştirememişti. Çarlık hükümeti, Balkanlar ve Boğazlar konusundaki siyasi durumun ağırlaşmasıyla birlikte Boğazların işgali tehlikesinden dolayı Baltık donanmasını Akdeniz'e sevk etmeyi planladı. Ancak Baltık donanması teknolojik açıdan yeterli değildi. Her ne kadar Alman donanmasına göre Baltık'ta sayıca üstün olsa da Almanya kendi donanmasını, üstelik son teknolojiyle, her an güçlendirme yeteneğine sahipti. Karadeniz donanmasını modernize etme kararı ise çok geç alındı. Dolayısıyla Rusya'nın Birinci Dünya Savaşı'na Osmanlı Devleti'nin olabildiğince geç katılmasını sağlamaya yönelik politikası tesadüf değildi. Bu sebeple Osmanlı Devleti ile ittifak hususundaki görüşmeleri devam ettirmek zorundaydı.⁵⁰

4. Osmanlı Devleti'nin Toprak Bütünlüğünün Korunması Meselesi

Birinci Dünya Savaşı'nda Türk-Rus ittifakına dair Rusya'nın Paris Büyükelçisi İzvolkskiy tarafından Rusya Dışişleri Bakanı Sazonov'a 11 Ağustos 1914 tarihinde gönderilen telgrafta İzvolkskiy, Fransa Dışişleri Bakanı ile arasında geçen görüşmeyle ilgili bilgi vermektedir. Gaston Doumergue'in İzvolkskiy'e aktardığına göre Fransa Dışişleri Bakanlığı'nda görevli Ponso, Fransa'nın İstanbul Büyükelçiliği'nde görevli elçilik danışmanına bazı bilgiler aktarmıştı. Bu bilgilere göre Türkiye, Rusya'nın, Avusturya ve Almanya'ya karşı zafer kazandığı takdirde Boğazları işgal edeceğinden endişelenmekteydi. Türkiye'yi bu

⁴⁹ *Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne*, s. Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 660, (Rusya ve Türkiye Kısmında No: 26).

⁵⁰ Valentin Alekseeviç Emets, *Oçerki Vneşney Politiki Rossii v Period Pervoy Mirovoy Voyne*, s. 26-27.

şüpheden uzaklaştırmak için toprak bütünlüğüyle ilgili garanti vermek gerek-mekteydi. Doumergue, böyle bir garantinin savaştan sonra Türkiye ile Boğaz-lar konusunda yapılacak antlaşmalarda Rusya için bir sorun yaratmayacağı fikrindeydi.⁵¹ Anlaşılan Sazonov, İzvolkskiy'nin gönderdiği bu raporu dikkate almıştı. Sonuç itibarıyla Fransa'nın tavrı Rusya için önemliydi. Sazonov ta-rafından 14 Ağustos 1914 tarihinde Rusya'nın İstanbul Büyükelçisi Giers'e gönderilen telgrafta Osmanlı Devleti'nin Rusya'daki Maslahatgüzarı Fahret-tin Bey ile Rusya Dışişleri Bakanlığı arasında gerçekleşen görüşmeden bah-sedilmekteydi. Bu görüşmede Rus yetkililer, Türkiye ile Rusya arasında bir antlaşma yapma isteklerini bildirmişlerdi. Sazonov'un belirttiğine göre toprak kazanma konusundan önce Türkiye'nin toprak bütünlüğünün garanti altına alınması hususu görüşülmeliydi. Rusya bu konuda kararlı ve samimi hareket edecekti. Sazonov'a göre Türkiye, kendi ordusundaki Alman subayları gön-derdiği takdirde çok daha fazla fayda elde edebilirdi.⁵²

17 Ağustos tarihinde İngiltere, Rusya ve Fransa'nın İstanbul Büyükelçile-ri, Sadrazam Said Halim Paşa'yı ayrı ayrı ziyaret ederek Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü konusunda sözlü olarak güvence verdiler. Konunun mü-zakere edilebilmesi için Said Halim Paşa tarafından Cavit Bey görevlendirildi. Cavit Bey ilk önce İngiltere Büyükelçisi'yle görüştü ve sözlü olarak verilen, toprak bütünlüğü hususundaki garantinin resmi belge ile yazılı hâle getiril-mesini istedi. Bu garantinin uzun süreli olmasını ve ortak bir güvence yerine her devletin ayrı ayrı güvence vermesini talep etti. Ayrıca Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne olası bir saldırısı durumunda diğer devletlerin Rusya'ya karşı Os-manlı Devleti'ni savunması hususunun da belgeye eklenmesini istedi. Ancak söz konusu belgede İngiltere tarafından bir değişiklik yapıldı. Bu değişikliğe göre, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün ilgili devletler tarafından sa-dece savaş sürecinde korunacağı cümlesi eklendi. Bu durum, İtilaf Devletle-ri'nin Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün garanti edilmesi konusunda samimi olmadıklarının bir göstergesiydi.⁵³

Rusya için sorun yaratan konulardan bir diğeri Alman gemilerinin İstan-bul'a gelmiş olmasıydı. Rusya'nın İstanbul Büyükelçisi Giers tarafından 14 Ağustos 1914 tarihinde Rusya Dışişleri Bakanı Sazonov'a gönderilen telgrafta Sadrazam ile gerçekleştirdiği görüşmeden bahsedilmekteydi. Bu görüşmede Giers, Goeben ve Breslau gemileriyle ilgili meselenin, Rusya ile Türkiye ara-sında gerçekleşmesi muhtemel ittifakı tehlikeye düşürdüğünü bildirmişti. Bu sebeple Giers, Alman gemilerinin ve gemilerdeki Alman subaylarının Alman-ya'ya gönderilmesi hususunu Sadrazama ifade etmişti. Buna karşılık olarak Sadrazam, Alman subaylarının gönderileceğini fakat hangi yolla gönderileceği-ne karar verilmesinin beklendiğini ifade etmekteydi.⁵⁴ Osmanlı Devleti, Goeben

⁵¹ *Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne*, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 264, (Rusya ve Tür-kiye Kısmında No: 29).

⁵² *Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne*, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 1876, (Rusya ve Türkiye Kısmında No: 34).

⁵³ Necmettin Alkan, *İmparatorluğun Son Savaşı*, s. 105-108.

⁵⁴ *Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne*, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 693, (Rusya ve Tür-kiye Kısmında No: 35).

ve Breslau'nun İstanbul'a gelmesiyle birlikte Osmanlı ve Rusya arasında ortaya çıkan gerginlikten istifade etmek istedi. Toprak bütünlüğünün korunması talebini biraz daha yükselterek toprak kazanımını gündeme getirmeye başladı.

Petrograd'daki bazı Rus devlet adamlarına göre uysal ve son derece itaatkâr olsa dahi müttefik olarak aslında Osmanlı Devleti'ne hiç ihtiyaç yoktu. Rusya'nın amacı İstanbul'u işgal etmekte ve bunun için en iyi bahane Osmanlı ile savaşa girmek olacaktı. Goeben ve Breslau'nun Çanakkale Boğazı'na giriş yapmış olması ve üstelik silahsızlandırılmamaları Sazonov'a mükemmel bir neden yaratmış oldu. Bu neden, Alman subayların Osmanlı ordusunda yer almasından daha işlevseldi. Birkaç hafta sonra Türk-Alman ittifakı imzalandı ve Türk-Rus ittifakının, diğerleri açısından ortaya çıkaracağı tehlike bertaraf edilmiş oldu. Aslında iki Alman gemisi, olası bir Türk-Rus ittifakına başından beri sıcak bakmayan Rus Dışişleri Bakanı Sazonov'un kurtarıcısı olmuştu. Rusya veyahut Almanya ile ittifak hususunda Türk tarafındaki mücadeleye benzer bir mücadele tabii ki Rus tarafında da mevcuttu. Her iki ülkedeki bu mücadele elbette Almanlar tarafından da bilinmekteydi. Goeben ve Breslau'nun birden bire ortaya çıkması tesadüf değildi. Türk-Rus ittifakının gerçekleşmesi hâlinde, Mısır ve Hindistan'a giden ve stratejik önemi büyük olan Bağdat Yolu İngilizlerin eline verilmiş olacaktı. Almanya bu tehlikeyi mutlaka önlemeliydi.⁵⁵ Goeben ve Breslau'nun Türk kara sularına girmiş olması, Rusya'daki bazı etkili politik çevreleri Türk ittifakı tehlikesinden kurtarmış olsa da Osmanlı'yı savaşa sürüklemeye yetmiyordu. Hatta Almanya ile ittifak kurulmuş olmasına rağmen Osmanlı Devleti tarafsızlığını sürdürmeye devam etti. Ortaya çıkan bu yeni durum, savaşın Osmanlı Devleti olmadan sona ermesi gibi bir tehlike yarattı.⁵⁶

Rusya Dışişleri Bakanı Sazonov tarafından Rusya'nın Londra Büyükelçisi Benkendorf'a 16 Ağustos 1914 tarihinde gönderilen telgrafta Sazonov, Osmanlı Devleti'nin Rusya'nın hazırlıklarından endişe duyduğuna dair bilgiyi Sadrazamın, İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi'ne ilettiğini bildirmekteydi. İngiliz elçi Buchanan'ın, Rusya Dışişleri Bakanı'na ilettiği bilgiye göre Osmanlı Sadrazamı, Rusya'nın Türkiye'ye karşı düşmanlık beslemediğine dair İngiltere ve Fransa tarafından bir garanti verilmesini istemekteydi. Bu isteğe cevap olarak Sazonov, Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığını koruması şartıyla İngiltere, Fransa ve Rusya'nın Türkiye'nin toprak bütünlüğünü garanti edeceklerini bildirmekteydi. Bu garanti hakkındaki açıklama üç devletin Büyükelçileri tarafından İstanbul'da yapılacaktı. Ayrıca İngiltere, Fransa ve Rusya, Almanlara verilen imtiyazların tekrar Türkiye'ye verilmesini de vaat edecekti. Bununla birlikte Sazonov, Giers'in, Türkiye'nin toprak kazanmadan Rusya ile ittifaka yanaşmayacağına dair uyarılarını göz önüne alarak Türkiye'ye yapılmasını uygun gördüğü bir teklifte bulunmaktaydı. Buna göre Türkiye'ye Limni verilecek ve Türkiye, Adalar'la ilgili taleplerinin tümünden vazgeçecekti. Yunanistan ise Sakız Adası ve Midilli'yi alacak, gerekirse Yunanistan'a Epir de verilebilecekti. Limni'nin Türkiye'ye verilmesinin İtilaf Devletleri'ni tehlikeye

⁵⁵ Mihail Nikolaeviç Pokrovskiy, *Tsarskaya Rossiya i Voyna*, s. 17-18.

⁵⁶ A.e., s. 19.

düşürmeyeceğini ifade eden Sazonov'a göre bu sayede Türkiye, Boğazların güvenliğini sağlamış olacaktı ki Boğazların güvenliğinin sağlanmış olması demek Türkiye'nin toprak bütünlüğünün garanti altına alınmış olması demekti. Sazonov'un böyle bir formülden bahsetmiş olması Sadrazamın etkisine olan güvensizlikti. Sazonov'a göre Sadrazamın Türk-Rus ittifakına dair mantıklı yaklaşımı ve desteği yetersiz kalabilirdi.⁵⁷

Almanya ile müzakerelerin yapılması, Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya karşı güvensizlik duyduğuna işaret etmekteydi. Osmanlı Devleti, Rusya'ya kuşkuyla yaklaşmakta haksız değildi. İstanbul Büyükelçisi Giers, 2 Ağustos 1914 tarihinde Rusya Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği 612 numaralı telgrafta Türkiye'ye karşı bazı garantiler alınması için girişimlerde bulunulmasını tavsiye etmekteydi. Rusya'nın, Boğazları işgal edeceğine yönelik verilen telkinler onu Rusya konusunda şüpheye sevk etmekteydi. Ruslara göre Türkiye bu sebeple Rusya'nın düşmanlarının başarısını arzulamaktaydı. Özellikle Türkiye'deki Sanders Misyonu'nun varlığı bu düşünceyi desteklemekteydi. Böyle bir hususun ortaya çıkması, Rusya tarafından istenmemekle birlikte Türk ordusunun şu anki vaziyeti, Rusya'ya karşı bir eyleme müsait değildi ve tehdit oluşturmuyordu. Türkiye, Rusya'ya karşı saldırgan olmadığı sürece, aldığı askerî önlemler karşısında çatışmaya girmek gereksizdi. Ancak yine de bazı tedbirlere başvurmak gerekiyordu. Giers'e göre, İngiltere veya Fransa'nın, Sultan Osman gemisinin İstanbul'a gelmesini engellemesi çok faydalı olabilirdi.⁵⁸

Almanya ile Osmanlı Devleti arasında ortak çıkarlar bağlamında kurulmaya çalışılan ittifak İngiltere ve Fransa'dan önce en başta Rusya'nın hedeflerini sekteye uğratacak nitelikteydi. Kuzey Afrika ve Balkanlarda kaybedilen toprakların yeniden Osmanlı toprağı olması, Boğazların düşman devletlerine kapatılması, Akdeniz'de Osmanlı hâkimiyetinin tesis edilmesi Rusya için savaşın başlamadan kaybedilmesi anlamına geliyordu. Bu hususlar Almanya için ise galibiyeti getirecek ve İtilaf Devletleri'nin ablukasından kurtulmasını sağlayacaktı. Bu sebeple her iki devlet de Osmanlı Devleti'ni kendi kazanımları çerçevesinde şekillendirmek niyetindeydi. Osmanlı Devleti'nin savaşa girişiyle birlikte, hâkim olduğu topraklar savaşın en önemli merkezi hâline gelecek ve İngiltere, Fransa ve Rusya, güçlerinin önemli bir kısmını bu merkeze yığmak zorunda kalacaktı. Aksi takdirde Rusya, Türkler tarafından güneyden ablukaya alınmış olacaktı.⁵⁹

Rus devlet adamları, Osmanlı jeopolitiğinin Rusya açısından hem avantaj hem de risk teşkil ettiğini bilerek müzakereler gerçekleştirdi. Tarafsızlığa zorlayarak Osmanlı Devleti'ni savaştan uzak tutmaya çalıştılar. Fakat Birinci Dünya Savaşı'nın başlıca nedenlerinden biri yeni hammadde kaynakları ve

⁵⁷ *Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voynе*, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 1924, (Türkiye ve Rusya Kısmında No: 42).

⁵⁸ *Mejdunarodnie Otnoşeniya v Epohu İmperializma, Dokumenti İz Arhivov Tsarskogo i Vremennogo Pravitelstv 1878-1917 gg.*, Seriya: 3, Tom: 5, 23 İyulya-4 Avgusta 1914 g., (redaktor: M.N. Pokrovskiy) Moskva/Leningrad: Gosudarstvennoe Sotsialno-Ekonomičeskoe İzdatelstvo, 1934, Telegramma No: 612, Belge No: 479, s. 377.

⁵⁹ Burak Çınar, "Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Jeopolitiğinin Rolü", *Gazi Akademik Bakış*, Cilt: 8, Sayı: 15, Ankara 2014, s. 41-42.

pazar ihtiyacıydı. Türk Devleti'nin hâkim olduğu coğrafya, bu ihtiyaçları gidermekte olağanüstü özelliklere sahipti. Türk devlet adamlarının toprak kazanımı konusunda taviz vermemeleri tesadüf değildi. Rusya'nın İstanbul Büyükelçisi Giers, Rusya Dışişleri Bakanı Sazonov'a 18 Ağustos 1914 tarihinde gönderdiği raporda Sadrazam ile gerçekleştirdiği görüşmeler hakkında bilgiler vermekteydi. Giers'in bildirdiğine göre Sadrazam, Enver Paşa'nın etkisinde kalmaktaydı. Daha önceki görüşmelerde Sadrazam toprak kazanımı konusuna çok fazla vurgu yapmamışken son görüşmelerde Türkiye'nin hakkı olan toprakların verilmesini istemişti. Bu topraklar, Adalar ve Batı Trakya'da Müslümanların yaşadığı yerlerdi. Bununla birlikte Giers telgrafın sonunda Almanların kıskırttığı askerlerin Enver Paşa üzerinde baskı oluşturmaya çalıştığını ve bu sebeple Enver Paşa'nın iktidarını kaybedebileceği ihtimalinden bahsetmekteydi.⁶⁰ Giers aynı gün Sazonov'a, telgrafın devamı olan ikinci bir telgraf daha gönderdi. İkinci telgrafta İngiltere, Rusya ve Fransa'nın İstanbul'daki Büyükelçilerinin sırayla Sadrazamı ziyaret ederek ortak bir beyanatta buldukları yazıyordu. Beyanata göre tarafsızlığını muhafaza ettiği takdirde Türkiye'nin toprak bütünlüğünün korunacağı ve herhangi bir devlet tarafından saldırıya uğradığı takdirde ona destek verileceği ifade edilmişti. Bu vaatlere karşılık olarak Osmanlı Devleti tarafsızlığını sürdüreceğine dair Rusya'ya garanti vermeliydi. Ordunun terhis meselesinin gündeme gelmediğini bildiren Giers, Sadrazamın terhis konusu ile ilgili yapabileceği herhangi bir şeyinin olmadığını ve terhis meselesinin gündeme getirilmesinin, Türkiye ile olan sorunu içinden çıkılmaz bir hâle getireceğini bildirmekteydi. Giers'e göre bazı topraklar Türkiye'ye verilmeli, böylelikle aradaki anlaşmazlık ortadan kaldırılmalıydı.⁶¹

Giers ve Leontev'in Türk-Rus ittifakına olumlu tutumuna, Rusya Dışişleri Bakanlığı temkinli yaklaşmaktaydı. Zira müttefikleri olan İngiltere ve Fransa'nın yaklaşımına paralel bir yaklaşım sergilenmesi gerekiyordu. Özellikle İngiltere, savaş boyunca Osmanlı Devleti'nin tarafsız kalması gerektiği hususunda kararlıydı. Cemal Paşa tarafından 20-22 Ağustos 1914 tarihinde İngiltere'ye yeniden ittifak teklif edildiğinde İngiltere bu teklifi kabul etmeyerek Osmanlı Devleti'nden sadece kesin bir tarafsızlık istediklerini bildirmişti. Rusya bir adım daha ileri giderek Türk ordusunun terhisini de istekler arasına ekledi. Türk Devleti'nin, ordusunun terhis edilmiş bir vaziyette bulunması, savaş sona erdikten sonra topraklarının paylaşılmasını çok daha kolay hâle getirecekti.⁶²

Birinci Dünya Savaşı'nda askere alınan Osmanlı askerleri savaş bitene kadar terhis edilmediler. Osmanlı Devleti, savaşın başında aldığı tarafsızlık kararıyla seferberlik için zaman kazanmaya çalıştı. 3 Ocak 1914 tarihinde Genelkurmay Başkanlığı görevine getirilen Enver Paşa vakit kaybetmeden or-

⁶⁰ *Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne*, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 751, (Rusya ve Türkiye Kısmında No: 47).

⁶¹ *Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne*, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No. 753, (Rusya ve Türkiye Kısmında No: 48).

⁶² Cezmi Eraslan, "Birinci Dünya Savaşı ve Türkiye", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt: 13, Ankara 2002, s. 613-614.

dunun modernizasyonuna eğildi. Kendisine muhalefet edeceğini düşündüğü 1300 yaşlı subayı emekliye sevk etti. 14 Mart 1914 tarihinde “1 Numaralı Ordu Emirnamesi” yayınlandı. Bu emirname ile birlikte ordunun ateş gücünün artırılması hedeflendi.⁶³ Osmanlı ordusunun terhis edilmesi teklifinin Enver Paşa tarafından kabul görmesi mümkün değildi. Aynı tespiti Rusya’nın da yapmış olması muhtemeldi. Osmanlı ordusunun terhis talebi, Türk-Rus ittifakına dair müzakereler gerçekleştirilirken Enver Paşa’nın, toprak kazanımı hususunda Rusya’dan ve dolayısıyla İngiltere ve Fransa’dan taleplerde bulunmasının ardından geldi. Aslında Sazonov tavize karşılık taviz istemekteydi. Ancak Sazonov’un bu politikası müzakereleri çıkmaza sokmaktan başka bir işe yaramadı. Rusya’nın İstanbul’daki diplomatları bu gerçeğin farkında olarak Sazonov’a uyarılarda bulundular. Gönderdikleri raporların birçoğunda, Osmanlı Devleti’nin Rusya’nın düşmanlarının kollarına atılmakta olduğu tespitini yaptılar. Ancak genel itibarıyla bakıldığında Sazonov uyarılara kulak tıkayarak Rusya Dışişleri Bakanlığı’nın mevcut stratejisini devam ettirdi.

General Leontev 19 Ağustos 1914 tarihinde Rusya Dışişleri Bakanı Sazonov’a, Türkiye ile ittifak konusunda Rusya Dışişleri Bakanlığı’nın öne sürdüğü görüşleri değerlendirdiği yeni bir rapor gönderdi. Rusya Dışişleri Bakanlığı, Enver Paşa’nın ittifak konusundaki tekliflerinin kabul edilemeyeceği görüşündeydi. Ayrıca Rusya Dışişleri Bakanlığı, Türkiye’nin talep ettiği toprakların verilemeyeceği ve buna karşılık olarak Türk ordusunun terhisi sağlandığı takdirde sadece toprak bütünlüğünün garanti altına alınacağı fikrindeydi. General Leontev ise Rusya Dışişleri Bakanlığı’nın söz konusu tespitlerine katılmadığını telgrafta açıkça ifade etti. General Leontev, Türk-Rus ittifakının gerçekleşebilmesi için Enver Paşa’nın teklifinin kabul edilmesi gerektiğine inanmaktaydı. İttifak konusunda Türkiye’yi ikna etmenin tek yolu bu idi. Öte yandan Türkiye’nin toprak kazanımı ile ilgili talepleri daha sonra gündeme getirilebilirdi. Leontev’in bildirdiğine göre Türk ordusu seferberlik için teyakkuza geçirilmiş vaziyetteydi. Enver Paşa, Osmanlı Devleti içindeki mevcut konumunu devam ettirdiği sürece Türkiye tarafsızlığını koruyacaktı. İlerleyen süreçte Türkiye’nin Rusya tarafına geçmesi, taleplerinin karşılanması ile mümkün olabilirdi. Leontev’e göre Türkiye, ordusunu terhis etmeyecekti. Bu sebeple tarafsızlık konusunda Türkiye’ye güvenilemezdi. Bununla birlikte Rusya’nın ilk başarısızlığında Türkiye tarafsızlığını bozarak Rusya’ya düşman ülkelerin tarafına geçebilirdi. Dahası Osmanlı Devleti’nin, Bulgaristan ve diğer Balkan ülkeleriyle anlaşma ihtimali mevcuttu. Bu ihtimal gerçekleşirse Rusya için büyük bir tehlike ortaya çıkabilirdi. Halil ve Talat Beylerin Sofya ziyareti bu tehlikeye örnek teşkil etmekteydi. Balkan devletlerinin Rusya’ya karşı birleşmeleri ve güçlerini Rusya ile müttefiki olan Sırbistan’a karşı kullanmak için Enver Paşa’nın kendilerinden talep ettiği tavizleri vermeleri durumunda Rusya’nın zor bir duruma düşebileceği uyarısını yapmaktaydı. Türkiye’den, ordunun terhisini talep etmek yerine Alman subaylarını Osmanlı

⁶³ Güray Alpar, “Osmanlı’nın Son Döneminde Ordu Yapısı ve Savaş Kültürü”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 1, Erzincan 2018, s. 8-10.

ordusundan uzaklaştırmak daha faydalı bir seçenektir. Raporunun devamında Osmanlı ordusunun durumundan bahseden Leontev, 400.000 kişilik Osmanlı ordusunun devasa gücünden faydalanmak gerektiğini belirtiyordu.⁶⁴ Rusya'nın ordusunu güçlendirme zorunluluğu Boğazları işgal etmekten başka kendi kara sularını korumak, Karadeniz'de güvenliği sağlamak ve Kafkasya'yı savunmak için de geçerliydi. Mevcut ordusuyla bu zorunlulukların üstesinden gelebilmesi imkânsızdı. Rus-Japon Savaşı'ndan sonra Baltık ve Pasifik donanmaları yok olmuştu. Bu tarihlerde teknolojik olarak eskimiş 6 zırhlı, 3 kruvazör ve küçük gemilerden oluşan Karadeniz donanması çok yetersizdi. Rusya'nın varlığını devam ettirebilmesi için güçlü bir ordu ve donanma inşa etmesi gerekiyordu. Fakat genel bütçenin %35'ini bu işe ayıran Rusya, istediği askeri güce ancak 1917-1919 döneminde kavuşabildi.⁶⁵

Türk Devleti ile ittifak konusunda adımlar atan Rusya, Osmanlı Devleti üzerindeki Alman etkisinin farkındaydı. İttifak ile ilgili görüşmelere bakıldığında Rusya'nın ısrarla üzerinde durduğu mesele, Almanya ile Osmanlı Devleti arasında seviyesi giderek yükselen işbirliği idi. Rusya'nın İstanbul Büyükelçisi Giers tarafından 19 Ağustos 1914 tarihinde Rusya Dışişleri Bakanı'na gönderilen telgrafta Cavit Bey ile Rusya'nın Elçilik Danışmanı arasında gerçekleşen görüşmeden bahsedilmekteydi. Cavit Bey; Rusya, İngiltere ve Fransa Büyükelçilerinin ortak beyanatının önemini kabul etmekle birlikte beyanat, kabinenin savaş yanlısı ve Alman tesiri altındaki üyelerine karşı, ılımlı üyelerin mücadelesinde yeteri kadar fayda sağlamamıştı. Üstelik Almanlar, son zamanlarda çok cazip vaatlerde bulunmaktaydılar. Söz konusu görüşmede Cavit Bey, Almanların cazip tekliflerine karşı İtilaf Devletleri'nin de etkili tekliflerde bulunmasını tavsiye etmekteydi. Cavit Bey'e göre Rusya, İngiltere ve Fransa Büyükelçilerinin ortak beyanati yazılı şekilde tekrar edilmeli, bu beyanattaki vaatler 15-20 yıl geçerli olmalı, Türkiye'ye ekonomik tam bağımsızlık verilmeli ve kapitülasyonlar kaldırılmalıydı. Konstantin Gulkeviç'in, Alman askerî heyetinin Türkiye'den gönderilmesine dair sorusuna Cavit Bey, Türkiye'ye verilecek imtiyazların Alman askerî heyetinin gönderilmesinde etkili olacağı cevabını vermişti.⁶⁶ Giers tarafından Rusya Dışişleri Bakanı Sazonov'a 20 Ağustos 1914 tarihinde gönderilen telgrafta Cavit Bey'in bu defa İngiliz ve Fransız elçilere gerçekleştirdiği ziyaretten bahsediliyordu. Bu görüşmelerde Cavit Bey, Rusya'ya yaptığı teklifin aynısını İngiliz ve Fransız Büyükelçilere de yapmıştı. Ayrıca Cemal Paşa bu konuda Mallet ile görüşmüş ve bazı tekliflerde bulunmuştu. Rusya'ya yapılan teklifle İngiltere ve Fransa'ya yapılan teklifler arasında bir fark vardı. Cemal Paşa, İtilaf Devletleri ile ortak bir yazılı antlaşma yerine her biriyle ayrı bir antlaşma yapılması istemişti. Cemal Paşa'nın böyle bir teklifte bulunmasının nedeni Rusya'ya duyulan güvensizlikti. Giers'e

⁶⁴ *Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne*, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 762, (Rusya ve Türkiye Kısmında No: 49).

⁶⁵ Alan Bodger, "Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Büyük Güçler*, haz. Marian Kent, Alfa Yayınları, İstanbul 2013, s. 146.

⁶⁶ *Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne*, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 780, (Rusya ve Türkiye Kısmında No: 50).

göre, İtilaf Devletleri arasındaki dayanışma vurgulanmalı ve tek bir antlaşma yapılmalıydı. Giers, 15 yıllık antlaşma süresinin uzun olduğunu yine bu telgrafta yineleyerek 5 yıl ile sınırlandırılmasını tavsiye etmekteydi. İngiliz ve Fransız Büyükelçilerinin kapitülasyonların tamamen kaldırılmasını mümkün görmemeleri hususunda ise Giers, tamamen kaldırılmasa bile yabancılardan kişilik hakları, hane dokunulmazlığı ve mahkemelerde konsolosluklardan destek sağlanması şeklinde sınırlandırılabilirliğini düşünüyordu.⁶⁷ Giers, raporun devamı niteliğinde olan bir diğer telgrafı Dışişleri Bakanı Sazonov'a 20 Ağustos 1914 tarihinde gönderdi. 780 numaralı telgrafa atıfta bulunarak Cavit Bey'in Rus elçilik yetkililerine bildirdiği tekliflerden bahsetti. Büyükelçinin bildirdiğine göre Türkiye'deki tüm yetkiler Rusya karşıtı olan ve Türkiye'yi Almanların yanında Rusya'ya karşı savaşa sokmak isteyen askerî zümrenin elindeydi. Bu sebeple Türkiye'deki durum Rusya açısından son derece ciddi bir hâl almıştı. Cavit Bey, Said Halim Paşa ve Cemal Paşa bu durumun önüne geçmek isteseler de başarılı olamıyorlardı. Bu sebeple bu kişiler Rusya tarafından desteklenmeliydi. Rusya, Türkiye ile savaşa girmek istemiyorsa kapitülasyonların kaldırılmasını ve topraklarla ilgili talep ettiği garantilerin verilmesini sağlamalıydı. Ancak söz konusu garanti 5 ya da 10 yıllı sınırlı tutulmalıydı. Çünkü Türkiye'nin parçalanma süreci devam edebilirdi. Bu sebeple sürenin 5-10 yıldan daha fazla olması Rusya'yı ileride zora sokabilirdi.⁶⁸

Netice itibarıyla Rusya Dışişleri Bakanlığı, İngiliz ve Fransız hükümetleriyle anlaşarak Osmanlı Devleti'ni tarafsız tutmak konusunda görüş birliğine vardılar. Türkiye'nin dokunulmazlığına ve toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesini taahhüt ettiler. Kapitülasyonların kaldırılması hususu her üç devlet tarafından da kabul edildi. Buna rağmen bu kararlar, Almanya'nın Osmanlı Devleti üzerindeki güçlü baskısı nedeniyle fazla etki göstermedi. Almanya'nın emperyalist bir devlet olarak varlığını devam ettirebilmesi, Yakınoğu ve Ortadoğu'da tesis edeceği nüfuza bağlıydı.⁶⁹ Bununla birlikte Cavit Bey gibi Rusya'ya daha ılımlı yaklaşan bazı diplomatlar vasıtasıyla Rusya, Osmanlı Devleti'ni tarafsızlık çerçevesinde tutma ümidini kaybetmedi. Osmanlı'nın Rusya karşısında yer alması Rusya tarafından ciddi bir tehdit olarak algılanmaktaydı. Özellikle Boğazların kapatılması Rusya'yı ticari anlamda zora soktu. Dahası Rus ordusuna gerekli olan askerî teçhizat ve malzemeler, Boğazların kapalı olmasından dolayı Rusya'ya ulaşamadı. Üstelik, Karadeniz ve Kafkasya'daki Türk tehdidi, Rusya'nın Batı Cephesi'ndeki ana görevini sekteye uğratabilecek boyutlara ulaşabilirdi.⁷⁰

Rusya'nın Sofya Orta Elçisi Aleksandr Savinskiy⁷¹ de Rus Dışişleri Bakanlığı'na benzer uyarılarda bulunmaktaydı. Rusya Dışişleri Bakanı Sazonov'a gön-

⁶⁷ *Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne*, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 791, (Rusya ve Türkiye Kısmında No: 52).

⁶⁸ *Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne*, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 781, (Rusya ve Türkiye Kısmında No: 51).

⁶⁹ Yuriy Danilov, *Rossiya v Mirovoy Voyne 1914-1915*, Knigoizdatelstvo Slovo, Berlin 1924, s. 71.

⁷⁰ *A.g.e.*, s. 66-67.

⁷¹ Rus Diplomat. 1911 yılında Rusya Dışişleri Bakanlığı Kançılara Direktörü görevinde bulundu. 1912-1913 yılları arasında Stokholm Orta Elçisi ve 1913-1915 yılları arasında Sofya Orta Elçisi olarak görev yaptı. *Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne*, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, s. 299.

derdiği 21 Ağustos 1914 tarihli raporda Savinskiy, Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda tüm ülkelerin kendi menfaatlerini gözeterek antlaşmalar imzalamak isteyeceğini belirterek Rusya'nın Boğazları ele geçirmek yerine Türkiye ile anlaşmayı tercih etmesinin Rusya için faydalı olacağını düşünmekteydi. Ancak yine de Türkiye ile savaşa girildiği takdirde Türkiye'nin mevcut durumunun Rusya'ya zarar verebilecek yeterlilikte olmadığını düşünüyordu. Rusya, Türkiye'nin tarafsız kalacağına inanıyor ve bu tarafsızlığın karşılığında Türkiye'ye toprak vermeyi vaat ediyorsa verilecek topraklar Adalar'la sınırlı kalmalıydı. Adalar dışında Batı Trakya'dan bir kısım topraklar verildiği takdirde bu durum Bulgaristan'da Rusya'ya karşı ciddi bir tepkinin ortaya çıkmasına neden olabilirdi.⁷²

Ağustos ayının ilk günlerinde Osmanlı Devleti askerî hazırlıklara girişti. Bu hazırlıkları meşrulaştırmak için Türkiye tarafından, Rusya önderliğinde Balkanlarda bir Hristiyan bloğu kurulma çabalarına girildiği yönünde iddialar dile getirildi. Osmanlı'nın iddiası boşuna değildi. Zira Rusya, Balkan devletleri arasında daima bir uzlaşma politikası izlemeye gayret etti. Ancak savaştan önceki yıllarda Almanya, Avusturya ve kısmen de İtalya, Balkanlarda bir denge unsuru hâline gelmişlerdi. Buna rağmen Rusya, Balkanlarda Alman nüfuzunun kurulmasından ziyade bölgedeki yerel çekişmelerin sonlanacağına, Balkan halklarını bölen anlaşmazlıkların çözümleneceğine ve netice itibarıyla bir Balkan ittifakının gerçekleşeceğine inanmaktaydı.⁷³

Sonuç

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin tarafsız kalması, Rusya için hayati öneme sahipti. Rusya, ordusunun ıslahını ve seferberliğini tamamlamadan savaşa girmek istemiyordu. Tarafsızlığını devam ettirmesi hususunda Türk Devleti ile önemli müzakereler gerçekleştirdi. Bu müzakereler sırasında Enver Paşa, Rus yetkili General Maksim Leontev'e Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye ve Rusya arasında gerçekleşecek bir ittifak teklifinde bulundu. Rusya böyle bir öneri beklemiyordu. Enver Paşa'nın bu teklifte samimi olup olmadığından tam olarak emin değildi. Özellikle Rusya Dışişleri Bakanı Sazonov, Enver Paşa'ya inanmıyordu ve Rusya'yı oyalamak için böyle bir strateji uyguladığını düşünüyordu. Aslında Sergey Sazonov, başından beri Osmanlı ile ittifaka karşıydı. Mihail Giers ve Maksim Leontev'in Osmanlı Devleti ile ittifak yapılması gerektiği yönündeki tüm uyarılarına rağmen Sazonov, İstanbul ile Boğazların en kısa zamanda ele geçirilmesi taraftarıydı. Fakat askerî hazırlıklar bunun için yeterli değildi. Hatta Osmanlı Devleti savaşa girdiği takdirde Rusya'nın savaşacağı cephe, üstesinden gelemeyeceği ölçüde genişleyecekti. Ayrıca Batı Cephesi'nde bulunduğu zor durum Kafkasya'daki cephenin kuvvetlendirilmesini neredeyse imkânsız kılacaktı. Boğazların düşman gemilerine kapalı olması, müttefiklerinin Rusya'ya yardım göndermesine engel oluyordu. Osmanlı Devleti'nin Almanya ile İttifak Antlaşması imzaladığının ortaya çıkması ile birlikte Rusya daha da karamsar bir tablo çizmeye başladı. Söz

⁷² *Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne*, s. Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 205, (Rusya ve Bulgaristan Kısmında No: 14).

⁷³ Yuriy Danilov, *Rossiya v Mirovoy Voyne, 1914-1915*, s. 71.

konusu ittifak antlaşmasında sadece Rusya'ya karşı bir savaş dile getirilmişti. İngiltere tarafından Akdeniz'de takip edilen Goeben ve Breslau gemilerinin İstanbul'a sığınması, Türk-Rus görüşmelerini tehlikeye attı. Ancak yine de Mihail Giers ve Maksim Leontev, başta Enver Paşa olmak üzere Türk devlet adamlarıyla müzakerelere devam ettiler.

Rusya ile ittifak konusundaki görüşmeler devam ettiği sırada Almanya, Marne Savaşı'nda mağlubiyete uğradı. Bu mağlubiyetle birlikte Almanya'nın Birinci Dünya Savaşı'nda başarılı olacağından şüphe edilmeye başlandı. Artık Türk-Rus ittifakının gerçekleşmesi ihtimali daha kuvvetliydi. Ancak başta Sazonov olmak üzere bu ihtimali değerlendirme taraftarı olmayan Rus devlet adamları azımsanmayacak kadar fazlaydı. Şayet ittifak yapılsaydı Türkiye'nin savaşta tarafsız kalması sağlanabilecekti. Fakat Rusya, müttefikleri İngiltere ve Fransa'nın Almanya karşısında zafere ulaşacağından emindi. Marne Savaşı'nda Almanya'nın aldığı yenilgi, Rusya'yı bu konuda motive etmişti.

Her ne kadar Rusya, Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkasya Cephesi üzerinden Anadolu'nun içlerine kadar ulaşabilirdi de öncelikle Çanakkale'de İngiliz ve Fransız donanmalarının Türk Devleti'nce yerle bir edilmesi sonucunda müttefiklerinden beklediği yardımı alamadı ve savaşta Almanya karşısında büyük yenilgilere uğrayacağı bir evreye girdi. Bu evrenin sonunda Rusya'da 1917 İhtilali gerçekleşti ve Çarlık Rusyası yıkıldı. "Tsargrad"a ve Boğazlara sahip olma kadim hayali, Çarlık Rusya'nın yok olmasına yol açtı. Sonuç itibarıyla Enver Paşa'nın ittifak teklifinin Rusya için ne derece ehemmiyet arz ettiği anlaşılmış oldu.

Kaynaklar

Basılı Rus Diplomatik Belgeleri

Mejdunarodnie Otnoşeniya v Epohu İmperializma, Dokumenti İz Arhivov Tsarskogo i Vremennogo Pravitelstv 1878-1917 gg., Seriya: 3, Tom: 6, 5 Avgusta-13 Yanvary 1915 g., (Redaktor: M.N. Pokrovskiy), Gosudarstvennoe Sotsialno-Ekonomičeskoe İzdatelstvo, Belge No: 705 (*Çok Gizli Mektup*), Moskva/Leningrad 1935.

Mejdunarodnie Otnoşeniya v Epohu İmperializma, Dokumenti İz Arhivov Tsarskogo i Vremennogo Pravitelstv 1878-1917 gg., Seriya: 3, Tom: 5, 23 İyulya-4 Avgusta 1914 g., (redaktor: M.N. Pokrovskiy), Gosudarstvennoe Sotsialno-Ekonomičeskoe İzdatelstvo, Telegramma No: 612, Belge No: 479, Moskva/Leningrad 1934.

Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne, Tsentr Arhiv, Gosudarstvennoe İzdatelstvo, s Pre-disloviem M.N. Pokrovskogo, No: 618, (Rusya ve Türkiye Kısmında, No: 7), Leningrad 1926.

Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne, Tsentr Arhiv, Gosudarstvennoe İzdatelstvo, s Pre-disloviem M.N. Pokrovskogo, No: 629, (Rusya ve Türkiye Kısmında No: 10), Leningrad 1926.

Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne, Tsentr Arhiv, Gosudarstvennoe İzdatelstvo, s Pre-disloviem M.N. Pokrovskogo, Rusya ve Türkiye kısmı, No: 4 (Giers tarafından Sazonov'a gönderilen 27 Temmuz 1914 tarihli çok gizli mektup), Leningrad 1926.

Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne, Tsentr Arhiv, Gosudarstvennoe İzdatelstvo, s Pre-disloviem M.N. Pokrovskogo, No: 621, (Rusya ve Türkiye Kısmında, No: 8), Leningrad 1926.

Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne, Tsentr Arhiv, Gosudarstvennoe İzdatelstvo, s Pre-disloviem M.N. Pokrovskogo, No: 628, (Rusya ve Türkiye Kısmında No: 9), Leningrad 1926.

Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne, Tsentr Arhiv, Gosudarstvennoe İzdatelstvo, s Pre-disloviem M.N. Pokrovskogo, No: 1703, (Rusya ve Türkiye Kısmında No: 15), Leningrad 1926.

Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne, Tsentr Arhiv, Gosudarstvennoe İzdatelstvo, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 1705, (Rusya ve Türkiye Kısmında No: 16), Leningrad 1926.

Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne, Tsentr Arhiv, Gosudarstvennoe İzdatelstvo, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 6317, (Rusya ve Türkiye Kısmında No: 18), Leningrad 1926.

Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne, Tsentr Arhiv, Gosudarstvennoe İzdatelstvo, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 899, (Rusya ve Türkiye Kısmında No: 61), Leningrad 1926.

Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne, Tsentr Arhiv, Gosudarstvennoe İzdatelstvo, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 650, (Rusya ve Türkiye Kısmında No: 20), Leningrad 1926.

Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne, Tsentr Arhiv, Gosudarstvennoe İzdatelstvo, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 1939, (Rusya ve Türkiye Kısmında No: 45), Leningrad 1926.

Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne, Tsentr Arhiv, Tsentr Arhiv, Gosudarstvennoe İzdatelstvo, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 718, (Rusya ve Türkiye Kısmında No: 44), Leningrad 1926.

Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne, Tsentr Arhiv, Gosudarstvennoe İzdatelstvo, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 1769, (Rusya ve Türkiye Kısmında No: 21), Leningrad 1926.

Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne, Tsentr Arhiv, Gosudarstvennoe İzdatelstvo, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 652, (Rusya ve Türkiye Kısmında No: 23), Leningrad 1926.

Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne, Tsentr Arhiv, Gosudarstvennoe İzdatelstvo, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 651, (Rusya ve Türkiye Kısmında No: 22), Leningrad 1926.

Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne, Tsentr Arhiv, Gosudarstvennoe İzdatelstvo, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 653, (Rusya ve Türkiye Kısmında No: 25), Leningrad 1926.

Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne, Tsentr Arhiv, Gosudarstvennoe İzdatelstvo, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 660, (Rusya ve Türkiye Kısmında No: 26), Leningrad 1926.

Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne, Tsentr Arhiv, Gosudarstvennoe İzdatelstvo, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 264, (Rusya ve Türkiye Kısmında No: 29), Leningrad 1926.

Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne, Tsentr Arhiv, Gosudarstvennoe İzdatelstvo, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 1876, (Rusya ve Türkiye Kısmında No: 34), Leningrad 1926.

Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne, Tsentr Arhiv, Gosudarstvennoe İzdatelstvo, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 693, (Rusya ve Türkiye Kısmında No: 35), Leningrad 1926.

Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne, Tsentr Arhiv, Gosudarstvennoe İzdatelstvo, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 1924, (Rusya ve Türkiye Kısmında No: 42), Leningrad 1926.

Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne, Tsentr Arhiv, Gosudarstvennoe İzdatelstvo, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 751, (Rusya ve Türkiye Kısmında No: 47), Leningrad 1926.

Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne, Tsentr Arhiv, Gosudarstvennoe İzdatelstvo, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No. 48, (Rusya ve Türkiye Kısmında No: 48), Leningrad 1926.

Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne, Tsentr Arhiv, Gosudarstvennoe İzdatelstvo, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 762, (Rusya ve Türkiye Kısmında No: 49), Leningrad 1926.

Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne, Tsentr Arhiv, Gosudarstvennoe İzdatelstvo, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 780, (Rusya ve Türkiye Kısmında No: 50), Leningrad 1926.

Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne, Tsentr Arhiv, Gosudarstvennoe İzdatelstvo, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 791, (Rusya ve Türkiye Kısmında No: 52), Leningrad 1926.

Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne, Tsentr Arhiv, Gosudarstvennoe İzdatelstvo, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 781, (Rusya ve Türkiye Kısmında No: 51), Leningrad 1926.

Tsarskaya Rossiya v Mirovoy Voyne, Tsentr Arhiv, Gosudarstvennoe İzdatelstvo, s Predisloviem M.N. Pokrovskogo, No: 205, (Rusya ve Bulgaristan Kısmında No: 14), Leningrad 1926.

Telif Eserler

AKSAKAL, Mustafa: *Harb-i Umumi Eşiğinde Osmanlı Devleti Son Savaşa Nasıl Girdi*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2018.

- ALKAN, Necmettin: *İmparatorluğun Son Savaşı*, Timaş Yayınları, İstanbul 2020.
- ALPAR, Güray: “Osmanlı'nın Son Döneminde Ordu Yapısı ve Savaş Kültürü”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 1, Erzincan 2018.
- ASLANOVA, Sevilya: *20. Yüzyılın Başında Rusya'nın Osmanlı Politikası (1903-1917)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2008.
- BALCI, Meral: “İngiliz Büyükelçinin Gözünden I. Dünya Savaşı'na Giden Yolda Osmanlı Devleti'nin İçinde Bulunduğu Durum”, *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, İstanbul 2015.
- BAYRAMOL, Eray: “Rus Diplomatik Belgelerine Göre Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin İttifak Devletleri'ne Katılışı”, *Türkbilig*, Sayı: 38, Ankara 2019.
- BAYRAMOL, Eray: “Rus Diplomatik Belgelerinde Goeben ve Breslau Krizi”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 15, Ankara 2018.
- BAYUR, Yusuf Hikmet: *Türk İnkılabı Tarihi*, Cilt: 3, Kısım: 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.
- BODGER, Alan: “Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu”, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Büyük Güçler*, haz. Marian Kent, Alfa Yayınları, İstanbul 2013.
- Cihan Harbi'nin Eşiğinde Rusya'nın Doğu'daki Hedefleri*, Çev. ve Haz. Azad Ağaoğlu, Ötüken Yayınları, İstanbul 2020.
- ÇINAR, Burak: “Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Jeopolitiğinin Rolü”, *Gazi Akademik Bakış*, Cilt: 8, Sayı: 15, Ankara 2014.
- ÇOLAK, Mustafa: *Alman İmparatorluğu'nun Doğu Siyaseti Çerçevesinde Kafkasya Politikası (1914-1918)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.
- DANILOV, Yuriy: *Rossiya v Mirovoy Voynе 1914-1915*, Knigoizdatelstvo Slovo, Berlin 1924.
- EMETS, Valentin Alekseeviç: *Oçerki Vneşney Politiki Rossii v Period Pervoy Mirovoy Voynе*, Akademiya Nauk SSSR, İnstitut İstori SSSR, İzdatelstvo Nauka, Moskva 1977.
- ERASLAN, Cezmi: “Birinci Dünya Savaşı ve Türkiye”, *Türkler Ansiklopedisi*, XIII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.
- FROMKIN, David: *Banşa Son Veren Barış*, Epsilon Yayınları, İstanbul 2020.
- KARAL, Enver Ziya: *Osmanlı Tarihi*, Cilt: 9, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011.
- KELEŞYILMAZ, Vahdet: “Belgelerle Türkiye'nin Birinci Dünya Savaşı'na Giriş Süreci”, *Erdem*, Cilt: 11, Sayı: 31, Ankara 1998.
- KURAT, Akdes Nimet: *Türkiye ve Rusya XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri (1798-1919)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011.
- MCMEKIN, Sean: *I. Dünya Savaşı'nda Rusya'nın Rolü*, çev. Nurettin Elhüseyni, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013.
- MILYUKOV, P.N.: “Neytralizatsiya Dardanell i Bosfora”, *Voprosi Mirovoy Voyni*, pod redaktsiey. M.İ. Tugan-Baranovskogo, İzdanie Yuridiçeskago Knijnago Sklada, Petrograd 1915.
- ORTAYLI, İlber: *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, Kronik Yayınları, İstanbul 2018.
- POKROVSKIY, M.N.: *Tsarskaya Rossiya i Voyna*, Gosudarstvennoe İzdatelstvo, Moskva 1924.
- REYHAN, Cenk: “Türk-Alman İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı (1878-1914)”, *Belleten*, LXIX/254, Ankara 2005.
- Rus Dışişleri Arşivi'nin Gizli Belgelerinde Osmanlı'nın Cihan Harbi'ne Girişi*, Çev. ve Haz. Azad Ağaoğlu, Ötüken Yayınları, İstanbul 2018.
- SHAW, Stanford J.: *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu Savaşa Giriş*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.
- UYAR, Mesut: “Sanders Askeri Yardım Misyonu 1914-1918”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 30, Ankara 2019.
- ZAYONÇKOVSKIY, Andrey Medardoviç: *Mirovaya Voyna 1914-1918*, Gosudarstvennoe Voennoe İzdatelstvo, Moskva 1924.

Extended Abstract

Negotiations On Turkish-Russian Alliance In The World War I In Russian Diplomatic Documents

During the First World War, Russia decided to negotiate with the Ottoman State in order to maintain the neutrality of the Turkish State. The Russian side was represented by Istanbul Ambassador Mihail Nikolaeviç Giers and General Maksim Nikolaeviç Leontev, who served as a military attaché at the Embassy, at the meetings that started as a result of the initiatives of the Russian Foreign Ministry. While the negotiations were going on, an alliance was offered to Russia by Enver Pasha. With this offer, Turkish-Russian relations gained a different dimension in the first days of the First World War.

Germany's cooperation with the Ottoman State drove Russia into great fear. Russia developed various strategies in the face of the situation, which endangered the possibility of Russia's domination of the Straits. In fact, Russia had negotiated with Germany on the Straits for a long time. Russia had made various attempts since Wilhelm I to ensure that the right of occupation of the Bosphorus belongs only to Russia. While trying to establish a Balkan bloc on the one hand, Russia wanted to persuade Turkey to remain neutral in the war on the other hand. In the telegram number 86, which Sergey Sazonov sent to the Russian Ambassador Izvolskiy in France on February 26, 1914, he stated that their main wish on the Straits issue was that the Straits should be open to Russian ships in war and peace. In addition, the Ottoman State had dealt serious blows to Russia's trade in recent years. According to the Russians, the Ottoman State and Germany wanted to confine Russia to the Black Sea. The rapprochement between the Ottoman State and Austria was also disturbing Russia. In the telegram sent to the Russian Foreign Minister Sergey Sazonov on 25 June 1914 by the Russian Ambassador to Istanbul, Mihail Giers, discomfort of Russia on this issue was revealed, and it was stated that Russia had to take drastic measures to prevent the rapprochement between Austria and the Ottoman State. In order to prevent this danger, various meetings were held with Ottoman statesmen. After a while, these negotiations about neutrality brought the Turkish-Russian alliance to the agenda in the First World War.

Enver Pasha's offer for an alliance with Russia just before the Ottoman State entered World War I was an answer to the comments and criticisms that the Turkish State was unconditionally on the German side. In addition, this proposal might have been intended to balance Germany's pressure on the Ottoman State to enter the war without delay. As a matter of fact, keeping the Alliance Agreement between the Ottoman State and Germany secret was one of the factors that relieved the hand of the Ottoman State regarding negotiations with Russia. Although Russia declared mobilization in the Caucasus, it did not stop its attempts on the Ottoman State. For this reason, General Leontev continued his negotiations with Enver Pasha. In the telegram sent by the Russian Ambassador in Istanbul, Giers, to Russian Foreign Minister Sazonov on 5 August 1914, the visit of General Leontev to Enver Pasha was mentioned. During this visit, Enver Pasha offered an alliance to Russia for the first time and stated that the mobilization was not carried out against Russia and that Turkey could withdraw some troops from the 9th and 11th corps in the Caucasus in order to alleviate the concerns of Russia. Moreover, Turkey acted independently only for the interests of the country. Enver Pasha stated that if Russia wanted to benefit from the Turkish army, such a possibility could be evaluated, and in return asked the Balkan states to make a treaty based on mutual concessions between themselves and with Turkey. Within the scope of military cooperation with Russia, the Turkish army could be used against any Balkan states that might oppose Russia or to support any Balkan state who oppose Austria. According to the report of General Leontev, among the concessions Enver Pasha demanded from Russia were the topics on Aegean Islands and Western Thrace.

General Leontev sent a new report to Russian Foreign Minister Sazonov on 19 August 1914, in which he evaluated the Russian Foreign Ministry's views on alliance with Turkey. The Russian Foreign Ministry was of the opinion that Enver Pasha's offers on the alliance could not be accepted. In addition, the Russian Foreign Ministry was of the opinion that the lands demanded by

Turkey could not be given and if the Turkish army was demobilized in return, only the territorial integrity would be guaranteed. On the other hand, General Leontev clearly stated in the telegram that he did not agree with the views of the Russian Foreign Ministry. General Leontev believed that Enver Pasha's offer had to be accepted for the realization of the Turkish-Russian alliance. This was the only way to convince Turkey about the alliance. On the other hand, Turkey's demands for land acquisition could have been brought to the agenda later. According to Leontev's report, the Turkish army was on alert for mobilization. As long as Enver Pasha maintained his current position in the Ottoman State, Turkey would maintain its neutrality. In the upcoming duration, the transition of Turkey to the Russian side could have been possible only by meeting its demands. According to Leontev, Turkey would not demobilize its army. For this reason, Turkey could not be trusted on the neutrality. Furthermore, in the first failure of Russia, Turkey could leave its neutrality and be at the side of countries hostile to Russia. Moreover, there was the possibility of an agreement between the Ottoman State and Bulgaria and other Balkan countries. If this possibility materialized, there could be a great danger for Russia. The visit of Halil and Talat to Sofia was an example of this danger. Leontev warned that if the Balkan states united against Russia and made the concessions that Enver Pasha demanded from them in order to use their power against Russia and its ally Serbia, Russia could be in a difficult situation. It was a more beneficial option to remove German officers from the Ottoman army instead of demanding from Turkey the demobilization of the army. Mentioning the situation of the Ottoman army in the continuation of his report, Leontev stated that it was necessary to take advantage of the enormous power of the 400,000-strong Ottoman army.

As a result, although Russia was able to reach the interior of Anatolia through the Caucasus Front in the First World War, it could not get the help it expected from its allies as a result of the destruction of the British and French navies by the Turkish State in Çanakkale, and entered a phase where it would suffer great defeats against Germany in the war. At the end of this phase, the 1917 Revolution occurred in Russia and Tsarist Russia collapsed. The ancient dream of owning *Tsargrad* and the Straits caused the collapse of Tsarist Russia. As a result, it was understood how significant the alliance offer of Enver Pasha was for Russia.